

ВІСНИК

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване
19 лютого 1997 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія KB № 2444

Виходить
шість разів на рік

Засновник:
Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ-33,
вул. Жилинська, 14

2/2015

Редакційна рада

- Ю. Баулін** — Голова Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (голова Редакційної ради)
- П. Стецюк** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук, доктор права (заступник голови Редакційної ради)
- Ю. Барабаш** — проректор, завідувач кафедри конституційного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- В. Бринцев** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор
- М. Гранат** — суддя Конституційного Трибуналу Республіки Польща, доктор наук, професор
- І. Гриценко** — декан юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор
- М. Козюбра** — суддя Конституційного Суду України у відставці, завідувач кафедри загальнотеоретичних наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- М. Костицький** — суддя Конституційного Суду України у відставці, професор кафедри філософії права і юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- М. Мельник** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор
- А. Селіванов** — постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- І. Сліденко** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник
- В. Тихий** — суддя Конституційного Суду України у відставці, віце-президент — керівник Київського регіонального центру НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- Б. Футей** — суддя Федерального суду претензій США, доктор права, професор
- С. Шевчук** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- В. Шишкін** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук, доцент

У НОМЕРІ

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Самардака Мар'яна Михайловича щодо офіційного тлумачення положень частин сьомої, дев'ятої статті 51 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» 6

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Кушнір Оксани Олександрівни щодо офіційного тлумачення окремих положень статті 785 Цивільного кодексу України 9

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадян Толмачова Віктора Павловича та Толмачової Валентини Миколаївни щодо офіційного тлумачення положень частин другої, четвертої статті 7, частини першої статті 8 Житлового кодексу Української РСР, частини другої статті 383 Цивільного кодексу України 12

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Давиденка Костянтина Ярославовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини першої статті 324 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями статей 55, 64, 129 Конституції України 15

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Хабаля Михайла Йосифовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 214 Кримінального процесуального кодексу України 19

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням компаній «Vuldi (UK) Limited», «Vuldi Clothing Limited», а також підприємства «Валді-Україна» в особі ліквідатора Мороза Дмитра Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 53, частини третьої статті 111³ Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з окремими положеннями статей 51, 109, 110, 111³, 111⁴ цього кодексу, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України.22

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Черних Андрія Федоровича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 1, 2 частини другої статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» у системному зв'язку зі статтею 4 цього закону.27

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 112 Конституції України в системному зв'язку з положеннями статей 106, 128, 131, 154, 156 та інших статей Конституції України, що визначають повноваження Президента України.30

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Сліденко І. Релятивність базисних категорій сучасного конституційного права (конституційний лад) 33

Приходько Х. Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу43

Члевик О. Особливості свободи як принципу конституційного ладу55

Мацюк А. До питання засадничих аспектів функціонування сучасної держави66

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Практика органів конституційної юрисдикції та Європейського суду з прав людини з питань люстрації73

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Лютий–березень 2015 року	83
Вітаємо ювілярів	85
Відомості про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру суддів Конституційного Суду України за 2014 рік	86

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина

Самардака Мар'яна Михайловича

щодо офіційного тлумачення положень частин сьомої, дев'ятої
статті 51 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»

м. Київ

Справа № 2-5/2015

12 лютого 2015 року

№ 3-у/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуєчого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича — доповідача,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Самардака Мар'яна Михайловича щодо офіційного тлумачення положень частин сьомої, дев'ятої статті 51 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97–ВР (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 24, ст. 170) з наступними змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Сліденка І. Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Громадянин Самардак М. М. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 51 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97–ВР з наступними змінами (далі — Закон) щодо законності сумісництва посади заступника міського голови з питань діяльності виконавчого комітету міської ради на постійній основі з повноваженнями депутата районної ради, а саме:

— частини сьомої, згідно з якою на осіб, які входять до складу виконавчого комітету ради і працюють у ньому на постійній основі, поширюються вимоги щодо обмеження сумісності їх діяльності з іншою роботою (діяльністю), встановлені Законом для сільської, селищної, міської ради;

— частини дев'ятої, за якою до складу виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради не можуть входити депутати відповідної ради, крім секретаря ради.

Автор клопотання стверджує, що офіційне тлумачення необхідне для поновлення його прав, закріплених у статті 38 Конституції України. До конституційного звернення долучено копії постанови Вінницького апеляційного адміністративного суду від 5 грудня 2013 року, ухвал Вищого адміністративного суду України від 19 червня 2014 року та від 12 листопада 2014 року, а також листів Міністерства юстиції України і Національного агентства України з питань державної служби.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 27 січня 2015 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні має зазначатися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Конституційний Суд України наголошував, що під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (ухвали від 12 травня 2010 року № 31-у/2010, від 19 травня 2010 року № 34-у/2010).

Аналіз конституційного звернення та доданих до нього матеріалів дає підстави вважати, що автор клопотання не довів неоднозначного застосування положень частин сьомої, дев'ятої статті 51 Закону судами України. В ухвалях Вінницького апеляційного адміністративного суду від 5 грудня 2013 року, Вищого адміністративного суду України від 19 червня 2014 року та від 12 листопада 2014 року застосовувалися різні положення названої статті Закону.

Листи Міністерства юстиції України, Національного агентства України з питань державної служби мають інформаційно-роз'яснювальний характер і не є актами правозастосування. Конституційний Суд України неодноразово вказував на те, що інформаційні листи не можна розглядати як такі, що підтверджують неоднозначність застосування положень Конституції України та законів України (ухвали від 14 січня 2014 року № 1-у/2014, від 16 січня 2014 року № 3-у/2014).

Крім того, зі змісту судових рішень, на які посилається Самардак М. М., вбачається, що він не є суб'єктом правовідносин з питань, порушених у конституційному зверненні, і жодне з цих рішень не приймалося щодо нього особисто та не стосувалося його прав. Автор клопотання не обґрунтував того, що зазначені рішення призвели чи могли призвести до порушення саме його прав, визначених статтею 38 Конституції України.

Отже, суб'єкт права на конституційне звернення не дотримав вимог пункту 4 частини другої статті 42, статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Самардака Мар'яна Михайловича щодо офіційного тлумачення положень частин сьомої, дев'ятої статті 51 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97–ВР з наступними змінами на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянки
Кушнір Оксани Олександрівни
щодо офіційного тлумачення окремих положень
статті 785 Цивільного кодексу України

м. К и ї в
18 лютого 2015 року
№ 4-у/2015

Справа № 2-7/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Шевчука Станіслава Володимировича — доповідача,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Кушнір Оксани Олександрівни щодо офіційного тлумачення окремих положень статті 785 Цивільного кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Шевчука С. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Громадянка Кушнір О. О. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення окремих положень статті 785 Цивільного кодексу України (далі — Кодекс), у якій передбачено, що у разі припинення договору найму наймач зобов'язаний негайно повернути наймодавцеві річ у стані, в якому вона була одержана, з урахуванням нормального зносу, або у стані, який було обумовлено в договорі (частина перша); якщо наймач не виконує обов'язку щодо повернення речі, наймодавець має право вимагати від наймача сплати

неустойки у розмірі подвійної плати за користування річчю за час прострочення (частина друга).

Суб'єкт права на конституційне звернення просить витлумачити такі приписи названої статті:

— словосполучення «у разі припинення договору найму», вжите в частині першій цієї статті, «роз'яснивши, що в ньому визначено єдину і безумовну підставу виникнення у наймодавця права вимагати від наймача сплати неустойки, передбаченої частиною другою зазначеної статті і що ця підстава розширеному тлумаченню та застосуванню не підлягає»;

— словосполучення «за користування річчю за час прострочення», яке міститься в частині другій названої статті, «роз'яснивши, що зазначеною нормою встановлюється відповідальність орендаря за неповернення орендованого майна у встановлений строк у вигляді неустойки, застосування якої не ставиться в залежність від фактичного продовження користування майном чи інших обставин, крім передбаченої в частині першій статті 785 Цивільного кодексу України».

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Кодексу автор клопотання обґрунтовує неоднозначним, як він вважає, їх застосуванням судами України, що призвело до порушення його права, передбаченого статтею 41 Конституції України.

На підтвердження своєї позиції Кушнір О. О. долучила до конституційного звернення копії рішення господарського суду Львівської області від 18 липня 2013 року та постанов Львівського апеляційного господарського суду від 28 жовтня 2013 року, Вищого господарського суду України від 24 грудня 2013 року, Верховного Суду України від 19 серпня 2014 року у справі, у якій вона була стороною, а також постанов Вищого господарського суду України від 2 червня 2011 року, від 11 березня 2014 року, від 22 квітня 2014 року, Верховного Суду України від 2 вересня 2014 року, ухвалених у справах щодо інших осіб.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 30 січня 2015 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі, виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначається обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

У процесі підготовки справи до розгляду на засіданні Конституційного Суду України встановлено, що Верховний Суд України постановою від 19 серпня 2014 року скасував постанову Вищого господарського суду України від 24 грудня 2013 року у справі, у якій Кушнір О. О. була стороною, і направив цю справу на новий касаційний розгляд. За результатами розгляду Вищий господарський суд

України ухвалив постанову від 7 жовтня 2014 року, відповідно до якої рішення господарського суду Львівської області від 18 липня 2013 року та постанову Львівського апеляційного господарського суду від 28 жовтня 2013 року скасовано, а справу передано на новий розгляд до місцевого господарського суду.

Конституційний Суд України вважає, що скасовані судові рішення не є підтвердженням неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, тому їх не можна брати до уваги при вирішенні питання щодо наявності підстав для офіційного тлумачення положень Конституції України або законів України.

Оскільки інші долучені до конституційного звернення судові рішення були прийняті за різних юридично значимих обставин, то вони також не підтверджують неоднозначного застосування положень Кодексу, щодо офіційного тлумачення яких звернулася Кушнір О. О.

Таким чином, автор клопотання не довів неоднозначного застосування судами України окремих положень статті 785 Кодексу, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у цій справі за пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Кушнір Оксани Олександрівни щодо офіційного тлумачення окремих положень статті 785 Цивільного кодексу України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадян
Толмачова Віктора Павловича
та Толмачової Валентини Миколаївни
щодо офіційного тлумачення положень частин другої, четвертої
статті 7, частини першої статті 8
Житлового кодексу Української РСР,
частини другої статті 383 Цивільного кодексу України

м. К и ї в

24 лютого 2015 року

№ 6-у/2015

Справа № 2-8/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуєчого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича — доповідача,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадян Толмачова Віктора Павловича та Толмачової Валентини Миколаївни щодо офіційного тлумачення положень частин другої, четвертої статті 7, частини першої статті 8 Житлового кодексу Української РСР, частини другої статті 383 Цивільного кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Сергейчука О. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Громадяни Толмачов В. П. та Толмачова В. М. звернулися до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частин другої,

четвертої статті 7, частини першої статті 8 Житлового кодексу Української РСР (далі — Кодекс), відповідно до яких «непридатні для проживання жилі будинки і жилі приміщення переобладнуються для використання в інших цілях або такі будинки зносяться за рішенням виконавчого комітету обласної, міської (міста республіканського підпорядкування) Ради народних депутатів» (частина друга статті 7 Кодексу); «порядок обстеження стану жилих будинків з метою встановлення їх відповідності санітарним і технічним вимогам та визнання жилих будинків і жилих приміщень непридатними для проживання встановлюється Радою Міністрів Української РСР» (частина четверта статті 7 Кодексу); «переведення придатних для проживання жилих будинків і жилих приміщень у будинках державного і громадського житлового фонду в нежилі, як правило, не допускається. У виняткових випадках переведення жилих будинків і жилих приміщень у нежилі може здійснюватись за рішенням органів, зазначених у частині другій статті 7 цього кодексу» (частина перша статті 8 Кодексу).

Суб'єкти права на конституційне звернення, наводячи зазначені положення, просять роз'яснити, чи належить до компетенції виконавчого комітету міської ради (міста не республіканського підпорядкування) прийняття рішень, передбачених частиною другою статті 7 Кодексу, та чи поширюється дія положень частини четвертої статті 7, частини першої статті 8 Кодексу на переведення жилих будинків та жилих приміщень у будинках приватного житлового фонду у нежилі.

Автори клопотання також просять роз'яснити положення частини другої статті 383 Цивільного кодексу України, згідно з яким «власник квартири може на свій розсуд здійснювати ремонт і зміни у квартирі, наданій йому для використання як єдиного цілого, — за умови, що ці зміни не призведуть до порушень прав власників інших квартир у багатоквартирному житловому будинку та не порушать санітарно-технічних вимог і правил експлуатації будинку», в аспекті того, чи передбачає це положення можливість переведення житлового приміщення в категорію нежитлового.

Обґрунтовуючи необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Житлового кодексу Української РСР та Цивільного кодексу України, суб'єкти права на конституційне звернення стверджують про наявність їх неоднозначного застосування судами України та іншими органами державної влади.

До конституційного звернення долучено копії рішень Зарічного районного суду міста Сум від 6 серпня 2013 року, Харківського апеляційного адміністративного суду від 15 жовтня 2013 року, Вищого адміністративного суду України від 30 січня 2014 року, Верховного Суду України від 17 червня 2014 року, прийнятих у справі, в якій Толмачов В. П. та Толмачова В. М. були стороною, а також ухвал Вищого адміністративного суду України від 24 квітня 2012 року, від 17 січня 2013 року, від 21 листопада 2013 року.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 12 лютого 2015 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі, виходить з такого.

У Конституції України визначено вичерпний перелік питань, що належать до повноважень Конституційного Суду України, зокрема офіційне тлумачення Конституції України та законів України (стаття 147).

За правовою позицією Конституційного Суду України офіційне тлумачення і застосування правових норм є різними видами юридичної діяльності; надання консультацій чи роз'яснень щодо застосування правових норм до конкретного випадку, пошук та аналіз таких норм з метою їх застосування в конкретному випадку є правозастосовною діяльністю і не належить до повноважень Конституційного Суду України (Ухвала від 9 вересня 2014 року № 78-у/2014).

Аналіз матеріалів конституційного звернення дає підстави вважати, що Толмачов В. П. та Толмачова В. М., порушуючи перед Конституційним Судом України вказані питання, намагаються отримати консультацію щодо застосування положень частин другої, четвертої статті 7, частини першої статті 8 Кодексу, частини другої статті 383 Цивільного кодексу України.

Проте надання консультацій чи роз'яснень з приводу правозастосування не належить до повноважень Конституційного Суду України (Ухвала Конституційного Суду України від 31 березня 2010 року № 15-у/2010).

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадян Толмачова Віктора Павловича та Толмачової Валентини Миколаївни щодо офіційного тлумачення положень частин другої, четвертої статті 7, частини першої статті 8 Житлового кодексу Української РСР, частини другої статті 383 Цивільного кодексу України на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Давиденка Костянтина Ярославовича
щодо офіційного тлумачення положень пункту 2
частини першої статті 324

Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку
з положеннями статей 55, 64, 129 Конституції України

м. К и ї в
4 березня 2015 року
№ 7-у/2015

Справа № 2-11/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуєчого,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича — доповідача,
Запорожця Михайла Петровича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Давиденка Костянтина Ярославовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини першої статті 324 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями статей 55, 64, 129 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Гультая М. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Громадянин Давиденко К. Я. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пункту 2 частини першої статті 324 Цивільного процесуального кодексу України (далі — Кодекс) у взаємозв'язку з положеннями статей 55, 64, 129 Конституції України в аспекті забезпе-

чення касаційного оскарження ухвали суду щодо тимчасового обмеження права на виїзд за межі України.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Кодексу автор клопотання обґрунтовує неоднозначним, на його думку, їх застосуванням Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ при вирішенні питання щодо права на касаційне оскарження ухвал суду першої та апеляційної інстанцій стосовно тимчасового обмеження права на виїзд за межі України. На підтвердження своєї позиції суб'єкт права на конституційне звернення долучив копії ухвал Комунарського районного суду міста Запоріжжя від 29 квітня 2014 року та апеляційного суду Запорізької області від 5 серпня 2014 року стосовно тимчасового обмеження його права як боржника на виїзд за межі України, які він вважає незаконними, копію ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 вересня 2014 року, якою йому відмовлено у прийнятті касаційної скарги на підставі пункту 2 частини першої статті 324 Кодексу, а також копії ухвал цього ж суду від 13 червня 2012 року та від 23 січня 2013 року, в яких сторонами були інші суб'єкти.

Давиденко К. Я. стверджує, що внаслідок неоднозначного застосування судом касаційної інстанції положень пункту 2 частини першої статті 324 Кодексу порушено його право на касаційне оскарження судових рішень у контексті положень частин першої, другої статті 55, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 19 лютого 2015 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

2.1. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначаються статті (окремі положення) Конституції України або Закону України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України, обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України; підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (пункти 3, 4 частини другої статті 42, стаття 94). Наведені положення Закону України «Про Конституційний Суд України» обумовлюють необхідність визначення у конституційному зверненні конкретних положень законів України, які потребують офіційного тлумачення.

Згідно з положеннями пункту 2 частини першої статті 324 Кодексу сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, мають право оскаржити у касаційному порядку ухвали суду першої інстанції, вказані у пунктах 1, 3, 4, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31–33 частини першої

статті 293 цього кодексу, після їх перегляду в апеляційному порядку і ухвали апеляційного суду, якщо вони перешкоджають подальшому провадженню у справі. Ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 вересня 2014 року відмовлено у прийнятті касаційної скарги Давиденка К. Я. у зв'язку з відсутністю пункту 24¹ частини першої статті 293 Кодексу у переліку ухвал, які можуть бути оскаржені у касаційному порядку на підставі пункту 2 частини першої статті 324 цього кодексу.

Аналіз конституційного звернення та доданих до нього матеріалів дає підстави стверджувати, що в ньому не визначено предмета тлумачення в аспекті питання, порушеного автором клопотання, оскільки положеннями пункту 2 частини першої статті 324 Кодексу не передбачено можливості касаційного оскарження ухвали суду щодо тимчасового обмеження права на виїзд за межі України через відсутність такої норми в цій статті.

Крім того, зі змісту ухвал Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 13 червня 2012 року та від 23 січня 2013 року вбачається, що в зазначених судових рішеннях не застосовувалися положення пункту 2 частини першої статті 324 Кодексу.

За правовою позицією Конституційного Суду України, якщо надані суб'єктом права на конституційне звернення матеріали вказують на те, що відповідні положення Конституції України або законів України у судових рішеннях не застосовувалися, то вони не можуть бути розглянуті Конституційним Судом України як такі, що підтверджують неоднозначне застосування цих положень судами України, іншими органами державної влади (Ухвала від 26 жовтня 2011 року № 54-у/2011).

Зазначене унеможливляє надання офіційного тлумачення Конституційним Судом України.

Таким чином, конституційне звернення не відповідає статтям 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

2.2. Надумку суб'єкта права на конституційне звернення, ухвали Комунарського районного суду міста Запоріжжя від 29 квітня 2014 року та апеляційного суду Запорізької області від 5 серпня 2014 року щодо тимчасового обмеження права його як боржника на виїзд за межі України є незаконними.

Однак перевірка законності прийнятих судами загальної юрисдикції рішень не належить до повноважень Конституційного Суду України (стаття 14 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Відповідно до пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні, є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 14, 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Давиденка Костянтина Ярославовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини першої статті 324 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями статей 55, 64, 129 Конституції України на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом, та непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Хабалю Михайла Йосифовича
щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 214
Кримінального процесуального кодексу України

м. К и ї в
4 березня 2015 року
№ 8-у/2015

Справа № 2-12/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуєчого,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича — доповідача,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Хабалю Михайла Йосифовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 214 Кримінального процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Запорожця М. П. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Громадянин Хабаль М. Й. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини першої статті 214 Кримінального процесуального кодексу України (далі — Кодекс), згідно з якими слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до

Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування; слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Кодексу автор клопотання обґрунтовує неоднозначним, як він вважає, їх застосуванням Хмельницьким міськрайонним судом Хмельницької області, що призвело до позбавлення його права на судовий захист, а також до порушення загальних засад кримінального провадження, визначених у статтях 9, 21, 24 Кодексу, а саме: законності, доступу до правосуддя, обов'язковості судових рішень, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності.

На підтвердження такої позиції до конституційного звернення долучено копії ухвал названого суду від 14 березня 2013 року, від 1 квітня 2013 року, від 31 жовтня 2013 року, від 11 травня 2014 року.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 24 лютого 2015 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначаються статті (окремі положення) Конституції України або закону України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України, та обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України; підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (пункти 3, 4 частини другої статті 42, стаття 94).

Конституційний Суд України вказував, що ці положення обумовлюють необхідність визначення предмета тлумачення в контексті вимог конституційного звернення, тобто суб'єкт права на конституційне звернення повинен навести положення Конституції України або законів України, які неоднозначно застосовано судами України, іншими органами державної влади, обґрунтувавши необхідність їх офіційної інтерпретації Конституційним Судом України (Ухвала від 27 січня 2015 року № 2-у/2015).

Автор клопотання, порушуючи питання про офіційне тлумачення положень частини першої статті 214 Кодексу, обмежився їх цитуванням і не вказав, що саме в цих положеннях потребує роз'яснення.

За правовою позицією Конституційного Суду України невизначеність предмета тлумачення унеможливує здійснення офіційної інтерпретації положень Конституції України та законів України (ухвали від 2 вересня 2009 року № 47-у/2009, від 20 лютого 2013 року № 6-у/2013).

Крім того, як наголошував Конституційний Суд України, під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, інши-

ми органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала від 12 травня 2010 року № 31-у/2010).

Аналіз конституційного звернення та долучених до нього матеріалів дає підстави стверджувати, що Хабаль М. Й. не навів фактів неоднозначного застосування положень частини першої статті 214 Кодексу, тобто не дотримав вимог статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України». В ухвалі Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 11 травня 2014 року міститься висновок про необґрунтованість скарги Хабалю М. Й., оскільки в повідомленні про кримінальне правопорушення не зазначено обставин, які могли б свідчити про вчинення такого правопорушення. Ухвалами від 14 березня 2013 року, від 1 квітня 2013 року та від 31 жовтня 2013 року цей же суд зобов'язав прокурора внести відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань з огляду на те, що подані заяви містять відомості про вчинення кримінального правопорушення. Отже, положення частини першої статті 214 Кодексу були застосовані судом за різних юридично значимих обставин.

Таким чином, конституційне звернення не відповідає вимогам статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі за пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Хабалю Михайла Йосифовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 214 Кримінального процесуального кодексу України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням компаній «Vuldi (UK) Limited», «Vuldi Clothing Limited», а також підприємства «Валді-Україна» в особі ліквідатора Мороза Дмитра Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 53, частини третьої статті 111³ Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з окремими положеннями статей 51, 109, 110, 111³, 111⁴ цього кодексу, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України

м. Київ
5 березня 2015 року
№ 9-у/2015

Справа № 2-9/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуєчого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича — доповідача,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням компаній «Vuldi (UK) Limited», «Vuldi Clothing Limited», а також підприємства «Валді-Україна» в особі ліквідатора Мороза Дмитра Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 53, частини третьої статті 111³ Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з окремими положеннями статей 51, 109, 110, 111³, 111⁴ цього кодексу, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Сергейчука О. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Компанії «Vuldi (UK) Limited», «Vuldi Clothing Limited», а також підприємство «Валді-Україна» в особі ліквідатора Мороза Д. А. звернулися до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини першої статті 53, частини третьої статті 111³ Господарського процесуального кодексу України (далі — Кодекс) у взаємозв'язку з окремими положеннями його статей 51, 109, 110, 111³, 111⁴, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України в аспекті таких питань:

— «чи перериває подання первинної та наступних за нею касаційних скарг на судові рішення господарського суду строки подання подальших, в порядку частини третьої статті 111³ Господарського процесуального кодексу України, касаційних скарг на ці судові рішення»;

— «з якого моменту має обраховуватись пропуск строку подання касаційної скарги на судові рішення господарського суду, при повторному її поданні в порядку частини третьої статті 111³ Господарського процесуального кодексу України, та у який строк учасниками господарського процесу має бути здійснене це повторне подання»;

— «чи означає норма процесуального закону, яка міститься у частині третій статті 111³ Господарського процесуального кодексу України те, що право на повторне подання касаційної скарги на судові рішення господарського суду, встановлене цією нормою, є безумовною підставою для: поновлення чи відновлення строку подання повторно поданої касаційної скарги, в разі відповідності її вимогам процесуального закону; задоволення стосовного клопотання скажника про поновлення пропущеного процесуального строку, якщо таке пропущення обраховуватиметься з моменту ознайомлення скажника із судовим рішенням про повернення попередньої касаційної скарги та при такому обрахуванні не перевищуватиме строку, встановленого частиною першою статті 110 Господарського процесуального кодексу України»;

— «чи підлягає строк повторного, в порядку частини третьої статті 111³ Господарського процесуального кодексу України, подання касаційної скарги на судові рішення господарського суду поновленню саме в загальному порядку відновлення пропущених процесуальних строків, встановленому частиною першою статті 53 ГПК України»;

— «чи пов'язане поняття поновлення строку повторного, в порядку частини третьої статті 111³ Господарського процесуального кодексу України, подання касаційної скарги на судові рішення господарських судів із обов'язковою наявністю саме поважних причин для здійснення такого поновлення»;

— «чи є обов'язковим подання до господарського суду касаційної інстанції клопотання про поновлення строку повторного, в порядку частини третьої статті 111³ Господарського процесуального кодексу України, подання касаційної скарги на судові рішення господарського суду»;

— «яку саме кількість повторних подань касаційної скарги на судові рішення господарського суду слід розуміти виходячи із положень частини третьої статті 111³ Господарського процесуального кодексу України»;

— «що саме розуміється законодавцем у нормі частини першої статті 53 Господарського процесуального кодексу України під поважністю причини пропуску встановленого законом процесуального строку»;

— «якими критеріями має керуватися суд у господарській справі при визначенні поважності причини пропуску встановленого законом процесуального строку»;

— «чи пов'язують положення частини першої статті 53 Господарського процесуального кодексу України право суду відновити пропущений процесуальний строк лише з певним колом обставин, що спричинили пропуск строку»;

— «чи повинен господарський суд у кожному випадку, з урахуванням конкретних обставин пропуску строку, оцінити доводи, що наведені на обґрунтування клопотання про відновлення строку в порядку частини першої статті 53 Господарського процесуального кодексу України та зробити мотивований висновок щодо поважності чи неповажності причин пропуску строку»;

— «чи має учасник господарського процесу, для кваліфікації причин пропуску встановленого законом процесуального строку поважними і відновлення пропущеного строку, обов'язково вжити заходів до усунення або послаблення негативного впливу обставин, які викликали, пропущених процесуальних строків і вважаються поважними, та подавати господарському суду відповідні докази, що мають оцінюватися господарським судом за загальними правилами статті 43 ГПК».

Необхідність в офіційному тлумаченні положень частини першої статті 53, частини третьої статті 111³ Кодексу у взаємозв'язку з окремими положеннями його статей 51, 109, 110, 111³, 111⁴, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України автори клопотання обґрунтовують неоднозначним, на їхню думку, застосуванням судами України цих правових норм. Так, вони стверджують, що, зокрема, Вищий господарський суд України, розглядаючи клопотання про відновлення пропущеного процесуального строку у разі повторного подання касаційної скарги, в одних випадках дійшов висновку, що усунення недоліків, зазначених в ухвалі про повернення касаційної скарги, є підставою для відновлення строку подання такої скарги, та прийняв її до провадження, а в інших — відмовив у відновленні пропущеного строку на касаційне оскарження та повернув касаційну скаргу без розгляду. На підтвердження цього до конституційного звернення долучено копії відповідних судових рішень.

Компанії «Vuldi (UK) Limited», «Vuldi Clothing Limited», а також підприємство «Валді-Україна» в особі ліквідатора Мороза Д. А. вважають, що така судова практика може призвести до порушення їхнього права на забезпечення касаційного оскарження рішення суду, передбаченого пунктом 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 13 лютого 2015 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі, виходить з такого.

2.1. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначаються статті (окремі положення) Конституції України

або Закону України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України, а також обґрунтування необхідності в їх офіційному тлумаченні (пункти 3, 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Конституційний Суд України вважає, що суб'єкт права на конституційне звернення повинен конкретизувати положення законів України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України, вказавши, що в них потребує роз'яснення, оскільки відсутність такої конкретизації унеможливорює здійснення їх офіційної інтерпретації.

Аналіз конституційного звернення дає підстави для висновку, що автори клопотання, порушуючи питання щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 53, частини третьої статті 111³ Кодексу, не конкретизували, що саме в цих положеннях потребує офіційної інтерпретації.

Таким чином, конституційне звернення не відповідає вимогам статей 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 цього закону — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2.2. Компанії «Vuldi (UK) Limited», «Vuldi Clothing Limited», а також підприємство «Валді-Україна» в особі ліквідатора Мороза Д. А., звернувшись до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини першої статті 53, частини третьої статті 111³ Кодексу у взаємозв'язку з окремими положеннями його статей 51, 109, 110, 111³, 111⁴, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України в аспекті порушених питань, намагаються отримати консультацію щодо порядку застосування окремих положень Кодексу у разі повторного подання касаційної скарги на рішення господарських судів та можливості відновлення процесуальних строків.

За правовою позицією Конституційного Суду України офіційне тлумачення і застосування правових норм є різними видами юридичної діяльності; правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам; пошук та аналіз таких норм з метою їх застосування до конкретного випадку є складовою правозастосування; надання консультацій чи роз'яснень з цього приводу не належить до повноважень Конституційного Суду України (Ухвала від 31 березня 2010 року № 15-у/2010).

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням компаній «Vuldi (UK) Limited», «Vuldi Clothing Limited», а також підприємства «Валді-Україна» в особі ліквідатора Мороза Дмитра Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 53, частини третьої статті 111³ Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з окремими положеннями статей 51, 109, 110, 111³, 111⁴ цього кодексу, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом; невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Черних Андрія Федоровича
щодо офіційного тлумачення положень
пунктів 1, 2 частини другої статті 7 Закону України
«Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»
у системному зв'язку зі статтею 4 цього закону

м. К и ї в
11 березня 2015 року
№ 11-у/2015

Справа № 2-13/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуєчого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича — доповідача,

розглянув на засіданні питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Черних Андрія Федоровича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 1, 2 частини другої статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551–XII (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 45, ст. 425) зі змінами у системному зв'язку зі статтею 4 цього закону.

Заслухавши суддю-доповідача Шишкіна В. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Громадянин Черних А. Ф. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пунктів 1, 2 частини другої статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551–XII зі змінами (далі — Закон) у системному зв'язку зі статтею 4 цього закону стосовно роз'яснення понять «виконання службових обов'язків» та «виконання інших обов'язків військової служби» в аспекті такого питання: чи є участь у бойових діях або перебування на фронті чи у складі діючої армії необхідною умовою для визнання інвалідом війни на підставі пункту 1 або пункту 2 частини другої статті 7 Закону особи, яка проходила службу у Збройних Силах України чи будь-якому військовому формуванні та стала інвалідом внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків).

Автор клопотання вважає, що суди України неоднозначно застосовували вказані положення Закону щодо військовослужбовців, які отримали інвалідність у мирний час, виконуючи обов'язки військової служби. За його твердженням, в одному випадку суди загальної юрисдикції, застосовуючи положення частини другої статті 7 Закону, виходять з того, що для встановлення статусу інваліда війни необхідно підтвердити участь особи у бойових діях або факт її перебування на фронті, в іншому — суди не пов'язують право надання військовослужбовцю статусу інваліда війни з перебуванням на фронті чи участю у бойових діях.

Стверджуючи про неоднозначне застосування судами України положень пунктів 1, 2 частини другої статті 7 Закону, Черних А. Ф. надав копії постанови Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 27 квітня 2012 року, ухвали Донецького апеляційного адміністративного суду від 30 травня 2012 року, ухвали Вищого адміністративного суду України від 30 травня 2013 року, постанови Верховного Суду України від 6 листопада 2013 року у справах, в яких він був стороною, а також копії судових рішень, постановлених у справах інших осіб.

На думку автора клопотання, неоднозначне застосування судами України положень пунктів 1, 2 частини другої статті 7 Закону призвело до порушення його права на соціальний захист (стаття 46 Конституції України) та принципу рівності усіх громадян перед законом (стаття 24 Конституції України).

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 3 березня 2015 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі згідно зі статтею 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне звернення має містити обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування

положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Конституційний Суд України в Ухвалі від 12 травня 2010 року № 31-у/2010 наголосив, що під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України необхідно розуміти різне застосування одних і тих же норм правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин.

З долучених до конституційного звернення копій судових рішень вбачається, що суди України застосовували різні положення Закону до встановлених ними фактичних обставин справи. У судових рішеннях у справі, в якій автор клопотання був стороною, суди керувалися положеннями пункту 1 частини другої статті 7 Закону, а в рішеннях, постановлених у справах інших осіб, — положеннями пункту 2 частини другої статті 7 Закону.

Таким чином, Черних А. Ф. не навів фактів неоднозначного застосування судами України одних і тих самих норм права за однакових юридично значимих обставин і не додержав вимог пункту 4 частини другої статті 42, статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Зазначене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Черних Андрія Федоровича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 1, 2 частини другої статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551–XII зі змінами у системному зв'язку зі статтею 4 цього закону на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження
у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України
щодо офіційного тлумачення положень статті 112

Конституції України в системному зв'язку з положеннями
статей 106, 128, 131, 154, 156 та інших статей Конституції України,
що визначають повноваження Президента України

м. Київ
11 березня 2015 року
№ 1-уп/2015

Справа № 1-8/2015

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бауліна Юрія Васильовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича — доповідача,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Касмініна Олександра Володимировича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Саса Сергія Володимировича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шевчука Станіслава Володимировича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 112 Конституції України в системному зв'язку з положеннями статей 106, 128, 131, 154, 156 та інших статей Конституції України, що визначають повноваження Президента України, стосовно меж повноважень Голови Верховної Ради України під час виконання ним обов'язків Президента України відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про покладення на Голову Верховної Ради України виконання обов'язків Президента України згідно із статтею 112 Конституції України» від 23 лютого 2014 року № 764–VII.

Заслухавши суддю-доповідача Бринцева В. Д. та дослідивши матеріали справи, в тому числі позиції, висловлені Президентом України, Головою Верховної

Ради України, науковцями Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, Національної академії державного управління при Президентові України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного університету «Одеська юридична академія», Національної академії Служби безпеки України, фахівцями Центру політико-правових реформ, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 45 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 112 Конституції України в системному зв'язку з положеннями статей 106, 128, 131, 154, 156 та інших статей Конституції України, що визначають повноваження Президента України, щодо меж повноважень Голови Верховної Ради України в період виконання ним обов'язків Президента України відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про покладення на Голову Верховної Ради України виконання обов'язків Президента України згідно із статтею 112 Конституції України» від 23 лютого 2014 року № 764—VII (далі — Постанова).

На думку авторів клопотання, таке тлумачення є необхідним для чіткого розуміння повноважень Голови Верховної Ради України під час виконання ним обов'язків Президента України.

Суб'єкт права на конституційне подання зазначає, що стаття 112 Конституції України містить обмеження щодо здійснення Головою Верховної Ради України повноважень Президента України, закріплених лише у її статті 106, у той час як повноваження Президента України визначають й інші норми Конституції України, зокрема положення статей 154, 156 стосовно права подання до Верховної Ради України законопроектів про внесення змін до Конституції України, у тому числі до її розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України». Автори клопотання також звертають увагу на можливість реалізації Головою Верховної Ради України під час виконання ним обов'язків Президента України повноваження призначати членів Вищої ради юстиції відповідно до статті 131 Конституції України.

2. Перша колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 16 липня 2014 року відкрила конституційне провадження у цій справі.

3. Конституційний Суд України, всебічно дослідивши матеріали справи, дійшов висновку, що конституційне провадження у справі підлягає припиненню.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України (частина перша статті 93).

Згідно з Постановою виконання обов'язків Президента України було покладено на Голову Верховної Ради України на період до обрання і вступу на пост нового

Президента України. Після вступу на пост новообраного Президента України 7 червня 2014 року здійснення повноважень Президента України Головою Верховної Ради України було припинено.

Крім того, 27 лютого 2015 року набрали чинності положення пункту 6 розділу I, пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», згідно з якими припиняються повноваження членів Вищої ради юстиції, зокрема, призначених Головою Верховної Ради України під час виконання ним обов'язків Президента України. У той же час саме необхідність з'ясування наявності у Голови Верховної Ради України в період виконання ним обов'язків Президента України такого повноваження, як призначення членів Вищої ради юстиції, була, на думку авторів клопотання, однією з підстав для конституційного подання.

Отже, у зв'язку із вказаними обставинами відпала практична необхідність у роз'ясненні зазначених у конституційному поданні положень Конституції України. Відсутність практичної необхідності є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі за пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Наведене є підставою для припинення конституційного провадження у справі згідно з пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України, пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» через непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 150, 153 Конституції України, статтями 45, 51, 52, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 112 Конституції України в системному зв'язку з положеннями статей 106, 128, 131, 154, 156 та інших статей Конституції України, що визначають повноваження Президента України, стосовно меж повноважень Голови Верховної Ради України під час виконання ним обов'язків Президента України відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про покладення на Голову Верховної Ради України виконання обов'язків Президента України згідно із статтею 112 Конституції України» від 23 лютого 2014 року № 764–VII на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Релятивність базисних категорій сучасного конституційного права (конституційний лад)

І. Сліденко

доктор юридичних наук,
суддя Конституційного Суду України

У статті аналізується відносний характер категорії «конституційний лад», досліджуються її генеза та практика застосування. На основі компаративного аналізу викладено пропозиції щодо удосконалення конституційного регулювання у цій сфері.

Ключові слова: релятивізм у праві, конституція, конституційні принципи, громадянське суспільство, конституційний лад, суспільний лад, державний устрій, політичний режим, форма держави.

Сучасне конституційне право, незважаючи на бурхливий його розвиток і модернізацію, містить багато проблем прикладного і теоретичного характеру. Перші є логічним наслідком останніх, і вже хоча б з огляду на це важливість якісної теорії як базису практики ніким і ніде не заперечується. Однією з основних проблем доктринального характеру, особливо в державах, що здійснюють трансформаційний перехід до демократії, є коректне визначення категорії деяких базисних категорій, що мають відверто релятивний характер. З усією впевненістю до їх числа можна віднести «конституційний лад» та його базові характеристики. Причому пов'язана ця проблематика з характеристикою конституції і породженими нею відносинами як однією з категорій конституціоналізму та конституційного права і полягає в тому, що сама по собі вона є втіленням певного доктринального підходу до вивчення держави, права, громадянського суспільства і самої конституції. Цей підхід, за великим рахунком, характерний тільки для пострадянських держав. По суті, на сьогодні він є атавізмом, що дістався у спадок від надмірної етатизації і своєрідної теорії та моделі радянської держави і суспільства, зрештою — своєрідністю архітекτονіки радянських конституцій, які практично не розрізняли сферу держави і сферу суспільства (в західному їх розумінні). З позицій сьогодення такі методологічні підходи як мінімум вносять сум'яття і заплутують вивчення й дослідження конституційного права, а як максимум — гальмують їх розвиток і трансформацію. У справедливості цього твердження неважко перекоонатися, порівнявши теорію і практику цього питання в посткомуністичних державах і тих, де демократія набула усталених та більш-менш завершених форм. У США, Франції, ФРН (цей список можна продовжувати досить довго) важко знайти дослідників, які вивчають власне «конституційний лад», та й в нормативних актах подібна смислова і лінгвістична конструкція не використовується.

Демократичні конституції, на кшталт іспанської або фінської, лише мають на увазі те, що розуміється під конституційним ладом, скажімо, в Україні. «Основні закони» останнього часу, зазвичай, містять частини, поіменовані як «загальні положення», які врегульовують суспільні відносини, що охоплюються поняттям «конституційний лад». Це свідчить про виключно сутнісну сторону норм, що містяться у них. Таким чином, конструкція «конституційний лад» є певною мірою віртуальною і, безумовно, має штучну природу з обмеженою сферою застосування. Чому ж так сталося і з чим це пов'язано?

Простежити історію появи категорії «конституційний лад» на сьогодні уявляється досить непростим завданням, тим більше, що спеціальних досліджень з цього питання практично немає. Складність завдання полягає ще й у тому, що практично одночасно на початку 90-х років у державах, що здійснюють демократичні перетворення, склалися два методологічні підходи, які умовно можна назвати західний і пострадянський. У рамках першого аналізується теорія демократії та конституціоналізму, їх складові та похідні. У рамках другого — конституційний лад, причому, як правило, в авторському розумінні.

Зауважимо, що стосовно другої групи досліджень склалася досить парадоксальна ситуація, коли в російсько-, українськомовній та іншій літературі існують сотні дефініцій, десятки спеціальних досліджень, причому жоден підручник національного конституційного права не обходиться без розділу «Конституційний лад», та попри це більш-менш адекватне доктринальне обґрунтування цієї категорії практично відсутнє¹. Автори констатують її як даність, не вдаючись особливо в подробиці її генези, ігноруючи той факт, що практично ніде в цивілізованому демократичному світі така нормативно-семантична конструкція не використовується. Цікаво, що той самий російсько- та українськомовний інтернет рясніє заголовками «конституційний лад», і навіть такий ресурс, як «Wikipedia» містить подібне словосполучення, не кажучи вже про різні юридичні словники². Правда, іншими мовами, на відміну від переважної більшості інших термінів і категорій, «конституційний лад» теж чомусь не перекладається. Складається враження, що ніде більше, окрім як на пострадянській території, «конституційного ладу» немає. Але чи це так? Саме тому первісною проблемою в дослідженні та вивченні цього питання є казус з генезою і доктринальною адекватністю категорії «конституційний лад».

У дореволюційних російських дослідженнях конституційного чи, як воно тоді називалося, державного права категорія «лад» в будь-яких позиціях практично не застосовувалася. У цьому неважко переконатися — варто лише переглянути підручники найвідоміших авторів у цій галузі того часу: Б. Чичеріна, П. Новгородцева, Н. Коркунова, В. Гессена або М. Ковалевського³. Навіть назва галузі права — дер-

¹ Фрицький Ф. О. Конституційне право України / Ф. О. Фрицький. — К. : Юрінком, 2002. — 535 с.; Конституционное право : учебник / отв. ред. А. Е. Козлов. — М., 1996. — 464 с.

² Юридический энциклопедический словарь. — М. : Инфра-М. — 384 с.

³ Коркунов Н. М. Русское государственное право. Т. 1 : Введение и общая часть. — СПб., 1901. — 573 с.; Ковалевский М. М. Конституционное право : лекции / М. М. Ковалевский. — СПб., 1909. — 194 с.; Гессен В. М. Основы конституционного права / В. М. Гессен. — 2-е изд. — Петроград, 1918. — 437 с.; Чичерин Б. Н. Общее государственное право / Б. Н. Чичерин. — М. : Зерцало, 2006. — 505 с.

жавне, або конституційне — була предметом дискусії, а тим більше будь-які похідні від неї терміни. Разом з тим деякі видання, що перекладалися, використовували подібні чи схожі конструкції. Як приклад можна навести дослідження кінця XIX століття найвідомішого на той час знавця конституційного права Г. Єллінека «Загальне вчення про державу»¹. Перекладачі формально транскрибують з німецької на російську категорію «*Staatsform*» як «державний устрій», що, безумовно, не є аналогом досліджуваної категорії, хоч і схоже на неї, а є її частиною, судячи з робіт того ж Б. Чичеріна. Виходячи з численних сучасних досліджень можна констатувати, що вона є складовою того, що в деяких правових системах прийнято називати «конституційним ладом». До слова, подібне ставлення до цієї категорії в німецькій науці державного права збереглося і до сьогодні².

Інший підхід, але те саме ставлення до «конституційного ладу» знаходимо в перекладі початку XX століття Л. Дюгі³. Правда, на відміну від Г. Єллінека, навіть щось подібне до конструкції «конституційний лад» у своїх дослідженнях він не використовує. Водночас інший французький дослідник конституційного права А. Есмен одним із перших відобразив у назві сутнісну сторону досліджуваного предмета — загальні підстави або начала⁴. Хоча заради справедливості слід зазначити, що схожа на «конституційний лад» конструкція в дореволюційній Росії застосовувалася. Варто згадати найвідоміший переклад В. Беджгота «Державний лад Англії»⁵. Зауважимо, що російські «лад» і «ustrій» по суті одне й те саме, у всякому разі в даному контексті, а використовувана В. Беджготом термінологія — та сама, що і в Г. Єллінека. Втім, у сучасній концепції «конституційного ладу» і використовуваної конструкції мало спільного. У різних працях з конституційного/державного права того часу, від США до Австро-Угорщини, також уникають подібних конструкцій.

Тут слід акцентувати, що сучасна західна наука конституційного права, як і законодавець, повністю відкидають категорію «конституційний лад». Для прикладу варто лише переглянути основні дослідження з конституційного права⁶. Для

¹ *Еллинек Г. Общее учение о государстве / Г. Еллинек. — СПб., 1903. — 532 с.*

² *Zippelius Reinhold. Allgemeine Staatslehre. — Verlag C. H. Beck. München, 2003. — 480 S.; Жалинский А. Введение в немецкое право / А. Жалинский, А. Рерихт. — М.: Спарк, 2001. — 767 с.*

³ *Дюги Л. Конституционное право: общая теория государства / Л. Дюги; пер. А. Яценко и др.; предисл. проф. П. Новгородцева. — М., 1908. — XI, 957 с.; Duquit, Leon. Traite de Droit Constitutionnel. Troisième édition. Ancienne Librairie. Fontemoing & C., Editeurs. Paris. 1927. Tome premier — 763 p.*

⁴ *Эсмен А. Общие основания конституционного права / А. Эсмен; пер. с фр. под ред. проф. В. Дерюжинского. — СПб., 1898. — 357 с.; Эсмен А. Основные начала государственного права / А. Эсмен; пер. с фр. Т. 1. — М., 1898. — 399 с.; Esmein A. Elements de Droit Constitutionnel français et compare. — Paris: Recueil Sirey, 1921.*

⁵ *Беджгот В. Государственный строй Англии / В. Беджгот; пер. Е. Прейс; под ред. Н. Никольского. — М., 1905. — 359 с.*

⁶ *Antonio Amorth. Corso di diritto Costituzionale Comparato. Milano. Dott. A. Giuffrè Editore. 1947. 164 p.; Alvarez Conde E. Curso de derecho constitucional. Vol. 1–2. 2 ed. Madrid: Tecnos, 1996; Peter Badura. Staatsrecht. Systematische Erläuterung des Grundgesetzes für die Bundesrepublik Deutschland. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung. München. 1996. 794 S.; Beatty D. Constitutional Law in Theory and Practice. — Toronto: University of Toronto Press,*

позначення аналогічних за значенням термінів, наприклад, в США, Великобританії та інших англomовних державах, використовуються конструкції, хоча й досить рідко, типу *constitutional system*¹, але при цьому суспільний лад розуміється як *social order*, а соціальний лад — *social structure*. У Франції традиційно використовується категорія приблизно однакова за змістом з «державним ладом» — *régime politique*². Однак слід мати на увазі, що капіталістичний лад — це *régime capitaliste*, а суспільний лад — *ordre social*. В іспаномовних країнах простежується те саме: державний лад — *régimen estatal, sistema político*³, суспільний лад — *régimen social*, але, наприклад, первісний лад — *sociedad primitiva*. Іноді зустрічається і американізований варіант — *El sistema constitucional*⁴. Лише в Німеччині та державах, що сприйняли німецьку традицію — Швеції, Данії та інших, ситуація дещо відрізняється. Державний лад, точніше, устрій — це *Staatsform*⁵, але іноді зустрічається конструкція типу «конституційний лад», а точніше, «порядок» — *Die Verfassungsmäßige Ordnung*. Проте суспільний лад — це ніщо інше, як *Gesellschaftsordnung*. І нарешті, класичне розуміння форми правління для цих держав — *Regierungsformen*.

Тож загальний висновок щодо вживання конструкцій, аналогічних «конституційному ладу», такий. У країнах загального права традиційно такі конструкції не застосовуються, але для країн романо-германської правової сім'ї характерним є поділ цієї категорії та виокремлення сфер держави і громадянського суспільства в рамках різних термінів. При цьому комплексною категорією, за аналогією з конституційним ладом, є застосування конструкції «конституційні принципи». Принагідно зауважимо, що цей екскурс у лінгвістично-правову сферу не є марним, бо ще Конфуцій зазначав, що суть речей відкривається саме в їх назві.

Безумовно, такий підхід вчених і законодавців пов'язаний з відповідною методико-філософською концепцією, характерною для західної науки взагалі і науки права зокрема. Відкидаючи філософський погляд на «лад» як такий, західна наука використовує подібні за значенням, але інші за природою категорії як то «стра́та»,

1995.; *Constitutional Law*. 6th ed. / Ed. by J. E. Nowak, R. D. Rotunda. St. Paul, Minn.: West Group, 2000; *Maurice Duverger*. Droit constitutionnel et institutions politiques. Presses universitaires de France. Paris. 1956. 665 p.; *Favoreu L., Gaia P. Ghevontian R., Mestre J.-L., Roux A., Pferstann O., Scoffini C.* Droit constitutionnel. Paris, 1998.; *Garcia-Pelayo M.* Derecho constitucional comparado. Madrid: Alianza, 1993.; *Germer P.* Statsforfatningsret. København, 1995.; *Grewe C. et Ruiz Fabri H.* Droits constitutionnels européens, Montchrestien, 1995; *Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland*. Herausgegeben von Josef Isensee und Paul Kirchhof. Band III. Demokratie — Bundesorgane. C. F. Müller. Verlag Heidelberg. 2005. 1640 S.

¹ *The American Constitutional System: An Introduction to the Study of the American State* by Westel Woodbury Willoughby. The Century Co. New York, 1904. — 323 p.

² *Andre Hauriou*. Droit constitutionnel et institutions politiques. Editions Montchrestien. Paris. 1966. 826 p.; *Jacqué, Jean-Paul*. Droit constitutionnel et institutions politiques. Hardcover, Dalloz. 1994. — 206 P.

³ *Aparicio M. A.* Introduccion a1 sistema politico y constituciona1 espaniol. Barcelona: Ariel, 1989.

⁴ *Fernandez Segado F.* El sistema constitutional espanol. Madrid, Dykinson, 1992.

⁵ *Stern, Klaus*. Das Staatsrecht der Bundesrepublik. Deutschland. Band I. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung. München. 1977. 861 S.

«сегмент», «група». З огляду на «радянське» походження категорії «лад» застосовується вона переважно в колишніх або нинішніх державах радянського типу. Щоб переконатися у справедливості цього судження, досить подивитися у формально концептуально різні конституції РФ, Білорусі, Куби або Китаю. З огляду на це потрібно розглянути етапи становлення категорії «лад» в радянський період, оскільки саме тоді вона знайшла як доктринальне, так і нормативне закріплення.

На сьогодні безумовним є той факт, що витоки категорії «лад» слід шукати в політико-економічних теоріях К. Маркса і Ф. Енгельса, взятих на озброєння в інтерпретації В. Леніна, І. Сталіна. В будь-якому випадку радянська загальнонаукова доктрина виходила з марксистської концепції «ладу» як економіко-соціального феномену в контексті його поступового розвитку, аж до найбільш розвинутого комуністичного.

Парадоксально, але факт — радянська держава практично з моменту виникнення використовувала термін «конституція» для позначення документів вищої юридичної сили. Нагадаємо, що перша Конституція РРФСР датована 1918 роком. Хоча між нею, як і всіма подальшими, і конституціями західної демократії небагато спільного — мабуть, лише назва. Але при цьому і наука державного права СРСР, і законодавець всіляко уникали конструкції «конституційний лад». Єдиний виняток — дискусія 70-х років XX століття, що відбулася з ініціативи ленинградських учених, які не виключали наявності в соціалістичній державі чогось схожого на конституційний лад. Втім, її було швидко припинено, очевидно, з ідеологічних мотивів. У ті часи ідея про те, що існують речі більш значущі, ніж «загальнонародна» держава, вже здавалися б блюзнірством.

Основна риса радянської держави — примат ідеології над усіма іншими сферами, в тому числі й над правом. Однією з ключових субстанцій радянської держави була ідея К. Маркса про класи, боротьбу між ними та перехід до безкласового суспільства і, таким чином, зникнення як самої держави, так і права. В основу вчення про класи, як вже зазначалося, покладено категорію «лад», тобто суспільно-економічну формацію. Саме в цьому значенні вона й використовувалася в радянський період. Причому поняття суспільний лад мало нормативний характер, що впливає, наприклад, з розділу 1 Конституції СРСР 1977 року¹. Виходячи з радянського розуміння категорії «суспільний лад» вона охоплювала сфери економіки, внутрішньої та зовнішньої політики, основ соціуму і культури. Своєрідність такого підходу полягала в тому, що особистий статус виводився із зони його дії. Саме тому ця категорія є суто специфічним породженням радянського погляду на державу, право і суспільство, тож проводити паралелі зі схожими західними конструкціями немає сенсу.

Демократичні процеси другої половини 80-х років, більш відомі як «перебудова», актуалізували питання про значну реорганізацію радянської держави, насамперед з погляду відмови від ортодоксальної ідеології. Почали говорити навіть про соціалістичну правову державу і примат особи над державою, а права — над останніми². Як саме собою зрозуміле стало використання конструкції «конститу-

¹ Конституция СССР. Политико-правовой комментарий / общ. ред. Б. Н. Пономарева. — М., 1982. — 398 с.

² Батурич Ю. М. Социалистическое правовое государство: от идеи к осуществлению / Ю. М. Батурич, Р. З. Лившиц. — М., 1989. — 255 с.

ційний лад»: спочатку на рівні публіцистики, а потім — і на нормативному. Вперше вона зустрічається в новій редакції Конституції РРФСР 1978 року¹. І З'їзд народних депутатів РРФСР приймає нову редакцію статті 7 Основного закону, яка не допускала створення партій, організацій та рухів, що ставили за мету насильницьку зміну «радянського конституційного ладу». І вже потім, практично без додаткового обґрунтування, вона увійшла і до наукового, і до практичного «обігу», хоча, як уже зазначалося, тільки на пострадянських територіях.

До речі, поява категорії «конституційний лад» додала ще більше плутанини у використанні термінів, що вживалися в радянський період і продовжують подекуди використовуватися зараз у різних варіантах і комбінаціях. Йдеться про часто вживані в навчальній літературі поняття «суспільний лад», «державний лад», «суспільний устрій» і, нарешті, «конституційний лад». У зв'язку з цим постає питання якщо не про співвідношення цих понять, то у всякому разі про їх можливий взаємозв'язок.

Поняття «суспільний устрій» уперше було введено в радянську доктрину так званою сталінською конституцією СРСР 1936 року. Саме так називалася перша глава, що містила принципи організації радянської держави і соціуму від політичних до економічних. Відповідно ця конструкція була продубльована конституціями республік СРСР. Наступний конституційний акт, Конституція СРСР 1977 року, як уже зазначалося, дещо змінила формулювання — тепер це «суспільний лад». Але як і в першому, так і в другому значеннях йдеться про типову ідеологему, породжену специфікою радянської доктрини. Природно, що в задекларованих нових умовах переходу до демократії подібна ідеологічна спрямованість стала недоречною, тому, не особливо змінюючи зміст поняття, змінили його назву. «Конституційний лад» більше відповідає західній моделі конституції, ніж попередні конструкції. Адже, приміром, поняття «суспільний лад» і «громадянське суспільство» перебувають в очевидній антиномії. Логічною стала зміна пріоритетів і смислів елементів, що наповнюють категорію «конституційний лад». Йдеться насамперед про економічну складову, права людини тощо. Очевидним також є і той факт, що сама по собі конструкція «суспільний лад», з погляду семантики, є надзвичайно недосконалою. Якщо йдеться про державу, то вийде нісенітниця, якщо ж про суспільство — тавтологія. Вважаємо, що невикористання в радянський час категорії «конституційний» можна пояснити тими самими ідеологічними обмеженнями. Натомість категорія «суспільний лад» тоді відрізнялася чіткою структурою, що було наслідком марксистсько-ленінської доктрини, та включала в себе базис — економічні відносини, і надбудову — політичні, правові, соціальні. Вже з огляду на це вона не може бути застосована до держави і соціуму, які функціонують на принципах західної демократії, адже це була суттєва риса саме радянської держави.

Що стосується категорії «державний лад», то нічого спільного з ладом «суспільним» у ній немає, а у співвідношенні з «конституційним» лад представляється

¹ Конституция (Основной закон) РСФСР : принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета РСФСР девятого созыва 12 апреля 1978 года, с изменениями и дополнениями, внесенными Законами РСФСР от 27 октября 1989 года, от 31 мая, 16 июня и 15 декабря 1990 года, от 24 мая и 1 ноября 1991 года и законами РФ от 21 апреля, 9 и 10 декабря 1992 года.— М., 1993.

як частина і ціле, тобто одна зі складових останнього. У цьому сенсі найближчою категорією до поняття «державний лад» є французьке *régime politique* і німецьке *Staatsform*, тобто внутрішня структура держави, без громадянського суспільства. У будь-якому випадку те, що розуміється під «конституційним ладом» або аналогічними конструкціями, є первісною визначальною категорією.

У зв'язку з цим варто підкреслити, що, по суті, простежується певна логіка в поступовій заміні терміна «суспільний лад», нормативно і доктринально пов'язаного з радянським типом держави, багато в чому аналогічним за значенням «конституційному ладу». Останній більш повно відповідає західному типу конституції, що була прийнята як своєрідний зразок для копіювання в пострадянських державах. Системна природа цих понять у чомусь подібна.

Як уже зазначалося, у спеціальній літературі можна знайти десятки визначень категорії «конституційний лад», як і десятки, якщо не сотні досліджень, присвячених останньому¹, однак знайти його обґрунтування — річ марна. Автори презюмують цю обставину як щось само собою зрозуміле, ігноруючи той факт, що зона поширення цієї категорії в різних варіантах обмежена західними кордонами РФ, України і Білорусі. Але ще більш парадоксальна ситуація складається у сфері компаративно-правових досліджень, там, де виникає необхідність поєднувати неподільне. У загальному огляді важко писати і про конституційний лад США, Великобританії, і, скажімо, РФ, Білорусі чи Туркменистану. Як не дивно, знаходяться автори, які примудряються проводити подібні дослідження². З іншого боку, в дослідженнях, що наближаються до західних стандартів у цій сфері, глави на кшталт «Конституційний лад» відсутні взагалі і, відповідно, структура компаративно-правових досліджень є зовсім іншою³. У зв'язку з цим слід зазначити, що ефект від використання не зовсім адекватної логічної структури має далекосяжні наслідки аж до впливу на систему і системність предмета, а тим більше на методологію його дослідження.

Наприклад, однією з ключових проблем функціонування категорії «конституційний лад» в Україні є її своєрідна нормативна невизначеність, на відміну, скажімо, від Росії, де 1 розділ Конституції 1993 року має назву «Основи конституційного ладу». В принципі, вже із назви і змісту цілком зрозуміло, про що йдеться. В Україні «конституційний лад» здебільшого є предметом наукових дискусій, хоча іноді ця категорія зустрічається і на нормативному рівні. У Конституції України її

¹ Колодий А. Основы конституционного строя Украины / А. Колодий, В. Копейчиков, С. Лысенков. — К., 1998; Дзидзоев Р. М. Образование и развитие конституционного строя России / Р. М. Дзидзоев. — Владикавказ, 1996; Боброва Н. А. О понятии «конституционный строй» / Н. А. Боброва // Закон и право. — 2003. — № 10; Каягин А. Б. Конституционный строй как государственно правовая категория / А. Б. Каягин // Вестник Челябинского университета. Серия «Право». — 2003. — № 2; Прієшкіна О. В. Конституційний лад України: актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку / О. В. Прієшкіна. — Одеса, 2008. — 278 с.

² Енгибарян Р. В. Сравнительное конституционное право / Р. В. Енгибарян. — М. : Юристъ, 2005.

³ Мишин А. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран / А. А. Мишин. — М., 2003; Конституционное (государственное) право зарубежных стран : в 4 т. Т. 1–2. Часть общая : учебник / отв. ред. проф. Б. А. Страшун. — 3-е изд., обновл. и дораб. — М., 1999. — 784 с.

можна знайти тричі — у 5, 17 і 37 статтях, де законодавець побіжно згадує про існування в Україні конституційного ладу. Правда, далі згадки справа не йде, а визначити, що ж таке конституційний лад із суті цих статей, практично неможливо. З іншого боку, категорія «конституційний лад» використовується і на практиці. Конституційний Суд України неодноразово застосовував цю конструкцію, хоча також на рівні констатації і без особливої конкретизації¹. Така ситуація, безумовно, не додає чіткості в розумінні конституційного ладу — скоріше, навпаки. Вважаємо, це є прямим наслідком доктринальної невизначеності поняття «конституційний лад».

Таким чином, на сьогодні з упевненістю можна стверджувати, що категорія «конституційний лад» є значною мірою компілятивною аналогією категорії «суспільний лад», яка була базисом як для нормотворення, так і для доктрини радянських держави і права. У справедливості цього твердження неважко переконатися — варто лише подивитися і порівняти форму та структуру радянських досліджень, що стосуються суспільного ладу, і пострадянських, які аналізують лад конституційний².

У цілому суть того, що розуміють різні дослідники під категорією «конституційний лад» полягає у системі і певному типі відносин, що встановлюються конституцією. Причому йдеться про сукупність усіх відносин, інститутованих конституцією. У зв'язку з цим слід підкреслити, що така конституція повинна відповідати певним критеріям. В принципі, ці критерії були визначені статтею 16 Декларації прав людини і громадянина 1789 року, тобто така конституція повинна містити гарантії особи і захист від всевладдя держави. У більш загальному плані, з позицій сьогодення, можна конкретизувати це питання. Акт вищої юридичної сили повинен, по-перше, розмежовувати сфери держави і громадянського суспільства, по-друге, встановлювати якісні гарантії цих сфер. Такий підхід має комбінований характер і в цілому відображає проблематику українських дослідників конституціоналізму В. Погорілка³ і Ю. Шемшученка⁴. В цілому можна констатувати, що конституція такого типу повинна відповідати вимогам конституціоналізму.

Якщо підходити до дослідження «конституційного ладу» з погляду його структури, то потрібно зазначити: ця категорія, який би сенс у неї не вкладали, має комплексну структуру, тобто складається з декількох взаємопов'язаних елементів, об'єднаних конституцією. Конкретний склад цієї системи — питання проблемне, але можна припустити, що категорії, які використовуються західною наукою конституційного права, типу «політичний режим» або «державний лад», входять до неї повністю, але не заповнюють її, оскільки межі конституційного ладу є

¹ Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / Відповід. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. — К. : Юрінком Інтер, 2001. — С. 41–43, 43–44.

² Кутафин О. Е. Конституционные основы общественного строя и политики СССР / О. Е. Кутафин. — М. : Изд-во МГУ, 1985; Румянцев О. Г. Основы конституционного строя России / О. Г. Румянцев. — М. : Юрист, 1994; Тодика Ю. Н. Основы конституционного строя Украины / Ю. Н. Тодика. — Х. : Факт, 2000.

³ Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України : підручник / за заг. ред. проф. В. Ф. Погорілка. — К. : Наукова думка ; Прецедент, 2006. — С. 100–104.

⁴ Конституційне право України : акад. курс : підручник : у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. — К. : ТОВ Юридична думка, 2008. — С. 11–13.

дещо ширші. З цього погляду, конституційний лад є найбільш ємним з усіх суміжних понять, оскільки охоплює всі відносини, які інституціоналізуються конституцією, причому незалежно від змісту її норм загального чи спеціального характеру, тобто навіть принципами. Власне кажучи, саме дослідження обсягу категорії «конституційний лад» свідчить, наскільки відрізняється методологічний підхід західної науки від пострадянської в плані розподілу сфер держави і громадянського суспільства. Так би мовити, «радянський» характер конституційного ладу саме в тому і виявляється, що в рамках одного поняття об'єднуються перше і друге, хоч і на основі одного базису — конституції.

Питання про конституційний лад, як уже зазначалося, є найбільш заплутаним. Його складність є наслідком доктринальної недосконалості, обумовленої спробою знайти компроміс між своєрідними радянськими уявленнями про право і західним правом, що врешті зумовило особливий, специфічний доктринальний підхід.

Поняття «основи конституційного ладу», крім суто теоретичного, проблемного аспекту, має і практичний, оскільки ця конструкція знайшла відображення в деяких нормативних актах вищого рівня, наприклад, у конституціях Вірменії, РФ, Республіки Білорусь або такого специфічного об'єднання, як Придністровська Молдавська Республіка.

Емпіричний досвід створення конституцій протягом більш як двох століть свідчить, що виробився певний тип структуризації нормативних актів такого типу. Після Другої світової війни архітектоніка конституцій набула своєрідного стандартного вигляду, який передбачав виділення окремого розділу/глави як структурної частини конституції, де містилися б принципові засади держави і суспільства. Причому практика конституціоналізації подібних відносин, їх специфіка та своєрідність поступово призвели до того, що законодавець почав концентрувати домінанти держави і громадянського суспільства, природно, спочатку конституції, в тому випадку, якщо вона мала кодифікований характер. Або, як варіант, передбачалося прийняття окремого акта як частини конституції, наприклад «*Regerinsformen*» і Акт про свободу друку в Швеції, які, втім, містять норми однієї природи. Оскільки конституційні основи є наслідком функціонування конституції в цілому, то цілком логічно, що у строгій відповідності семантиці в кодифікованих конституціях перший розділ отримав назву «Загальні положення» (Австрія, Швейцарія, Естонія, Латвія, Україна), «Основні принципи» (Італія, Португалія), «Загальні принципи» (Румунія, Туреччина), «Основні начала» (Болгарія). Втім, така тенденція не має виняткового характеру, і в деяких конституціях виділяють важливіші, з погляду законодавця, категорії, як то «суверенітет» (Франція) чи «державний устрій» (Фінляндія). Однак загальну тенденцію це не применшує. У будь-якому разі національний законодавець здебільшого намагається згрупувати норми-принципи, що стосуються держави та соціуму, починаючи з основного закону. Природно, навіть назва відповідає логіці такого виокремлення.

Крім цього, західна наука конституційного права оперує терміном «конституційні принципи», розуміючи під ним основоположні засади організації і функціонування держави, суспільства і зв'язків між ними. Власне кажучи, початкові розділи і статті сучасних конституцій їх містять, але назва, як правило, відображає особливості національної юридичної техніки і законотворення. Саме тому розрізняються як підходи до структурування норм, так і назви відповідних розділів.

Таким чином, цілком логічним є той факт, що держави, які використовують у своїх правових системах доктринальне поняття «конституційний лад», пішли шляхом виокремлення в конституції розділу «Основи конституційного ладу». В цілому така конструкція повністю відповідає поняттю «конституційні принципи». Логіка появи категорії «основи конституційного ладу» має суто практичний аспект, в якому значну роль відіграють особливості законотворчості в країнах романо-германської правової сім'ї, що здійснюють демократичну трансформацію.

Співвідношення понять «конституційні основи/конституційний лад» і «основи конституційного ладу» визначається їх обсягом, тобто як ціле і частина. Якщо конституційні основи являють собою всю систему відносин засновуваних конституцій, то основи конституційного ладу — тільки систему принципів. Взагалі, функціонування поняття «основи конституційного ладу» значною мірою обумовлено особливостями юридичної техніки, необхідністю виділення із сукупності норм конституції норм-принципів.

Структурування суспільних відносин за принципом виділення «конституційного ладу» є ніщо інше як злегка модернізований, з поправкою на демократичну конституцію, радянський підхід, причому як до розуміння конституції, так і до породжених нею відносин. Застосування поняття «лад», з його ідеологічним забарвленням, тільки підсилює цей ефект. У цьому плані, з погляду введення в науковий обіг більш загальної категорії, ніж, приміром, державний лад, і більш раціональної, з погляду сенсу та змісту, є конструкція типу «конституційні основи», з наступним уточненням та переліком чого саме: конституційні основи економічної системи, особистого статусу тощо, і, звичайно, з виокремленням блоків суспільних відносин: «державний лад», «громадянське суспільство», «політична система». Таким чином, як і у випадку з конституційним ладом, з'являється можливість об'єднати різномірні категорії під однією загальною підставою — конституцією, але з більш чітким і несуперечливим методологічним підходом, з погляду демократії та конституціоналізму.

Слиденко И. Релятивность базисных категорий современного конституционного права (конституционный строй). В статье анализируется относительный характер категории «конституционный строй», исследуются ее генезис и практика применения. На основе компаративного анализа изложены предложения по усовершенствованию конституционного регулирования в данной сфере.

Ключевые слова: релятивизм в праве, конституция, конституционные принципы, гражданское общество, конституционный строй, общественный строй, государственное устройство, политический режим, форма государства.

Slidenko I. Relativity of the basic categories of modern constitutional law (constitutional order). The article contains an analysis of the relative nature of the category «constitutional order». Its genesis and practice of application are studied. Based on the comparative analysis, the author gives suggestions for improving constitutional regulation in this area.

Key words: relativism in law, constitution, constitutional principles, civil society, constitutional order, social structure, state order, political system, form of state.

Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу

Х. Приходько

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри муніципального права
Академії муніципального управління

У статті досліджується роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу. Аналізується правова природа конституційно-процесуальних позицій Конституційного Суду України, визначаються їх поняття і характер впливу на інституціоналізацію конституційного процесу в контексті конституційної реформи.

Ключові слова: доктрина конституційного процесу, правові позиції Конституційного Суду України, конституційно-процесуальні позиції Конституційного Суду України.

Сучасною тенденцією розвитку науки конституційного права і конституційної практики є процесуалізація, що виявляється в підвищенні ролі та значення конституційного процесу як самостійного виду юридичного процесу¹, та збільшення правових позицій Конституційного Суду України з питань конституційного процесуального права. У зв'язку з цим набуває актуальності дослідження правових позицій Конституційного Суду України в контексті становлення та розвитку доктрини конституційного процесу.

Методологічною та теоретичною основами цього дослідження є доктринальні положення, висловлені в наукових працях українських і зарубіжних вчених, присвячених загальним питанням судового права, конституційного правосуддя, конституційного контролю, тлумачення конституції, інституту правових позицій Конституційного Суду України, представлених працями М. Баймуратова, П. Батурина, Л. Берг, М. Вітрука, П. Євграфова, С. Кажлаєва, В. Кампа, М. Козюбри, С. Лисенкова, П. Мартиненка, М. Марченка, В. Погорілка, М. Савенка, А. Селіванова, В. Скоморохи, І. Сліденка, М. Тесленко, П. Ткачука, Ю. Тодики, В. Федоренка, Т. Цимбалістого, В. Шаповала, С. Шевчука, Л. Юзькова та інших науковців.

У сучасній вітчизняній конституційній науці питання діалектичного взаємозв'язку розглядуваних нами феноменів (судове право тощо) не були предметом окремого дослідження. Мета цієї статті — проаналізувати та встановити зміст і методологічне значення правових позицій Конституційного Суду

¹ Приходько Х. В. Конституційний процес як самостійний вид юридичного процесу / Х. В. Приходько // Право України. — 2008. — № 6. — С. 29–34.

України для становлення та розвитку доктрини конституційного процесу, а також визначити зворотний зв'язок взаємодії цих явищ.

1. *Правові позиції Конституційного Суду України як фактор розвитку доктрини конституційного процесу.* У такому аспекті правові позиції Конституційного Суду України мають концептуальне, теоретико-правове та прагматичне значення для становлення і розвитку конституційного процесу як комплексного соціально-правового явища. Як у концептуальній, так і в прагматичній площинах правові позиції Конституційного Суду України виконують роль будівничих окремих складових конституційного процесу, котрий водночас може розглядатися як один із результатів і проявів функціональності конституційного судового процесу (складової конституційного процесу в широкому сенсі слова).

Аналіз змісту і характеру впливу правових позицій Конституційного Суду України на становлення і розвиток конституційного процесу потребує з'ясування змісту порівняно нової категорії науки конституційного права — правові позиції конституційного суду. В результаті системного аналізу положень конституційної доктрини¹, які висвітлюють різні аспекти означеної категорії, та конституційної практики ми дійшли певних висновків. При цьому у вітчизняній та російській спеціалізованій літературі існують різні доктринальні підходи до визначення поняття та ознак категорії «правові позиції конституційного суду», точніше — це різні інтерпретації цього поняття в глибинному, сутнісному розумінні його змісту, а також авторські позиції, що фактично збігаються, доповнюють одна одну.

Спираючись на власні спостереження та результати дослідження, вважаємо, що, по-перше, правові позиції, зокрема, Конституційного Суду України, можна визначити як систему концептуальних послідовних, взаємоузгоджених висновків, правоположень, умовиводів, аргументів і заперечень Конституційного Суду України, сформульованих на підставі Конституції і законів України та з урахуванням загальноновизнаних правових цінностей, конституційних принципів і міжнародних стандартів, у межах законодавчо визначених повноважень і в порядку конституційного провадження. По-друге, є очевидною і незаперечною діалектична єдність і взаємозв'язок правових позицій і підсумкових рішень Конституційного Суду України. По-третє, правові позиції органу конституційної юрисдикції України виконують статутарну функцію у процесі конституціоналізації, інституціоналізації

¹ Батурич П. В. Правовые позиции в конституционном судопроизводстве и проблемы применения международно-правовых норм : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / П. В. Батурич. — Челябинск, 2006. — 25 с.; Берг Л. Н. Судебное усмотрение и его пределы: общетеоретический аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Л. Н. Берг. — Екатеринбург, 2008. — 22 с.; Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебно-конституционное право и процесс : учеб. пособие / Н. В. Витрук. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Юристъ, 2005. — 527 с.; Кажлаев С. А. Судебное усмотрение в деятельности Конституционного Суда Российской Федерации / С. А. Кажлаев [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.lawmix.ru/comm/3531/>; Марченко М. Н. Судебное правотворчество и судебское право / М. Н. Марченко. — М. : Проспект, 2008. — 512 с.; Тесленко М. В. Судебный конституционный контроль в Украине : монография / М. В. Тесленко ; вступ. статья В. Ф. Погорилко. — К. : Ин-т государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2001. — 344 с.; Цимбалістий Т. О. Конституційна юстиція в Україні : навч. посіб. / Т. О. Цимбалістий. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 200 с.

та уніфікації конституційних юрисдикційних (судових) процедур, тобто впливають на субпроцес. По-четверте, правові позиції Конституційного Суду України є одним з основних джерел конституційного процесуального права України, як і акти парламенту. За своїми сутністю та змістом вони можуть охарактеризовуватися як судові прецеденти. По-п'яте, висновки про характер впливу правових позицій Конституційного Суду України на становлення та розвиток родового явища — конституційного процесу — це мегапроцес і його складові. Такий вплив має формуючий, іноді установчий і статутарний характер відносно інститутів конституційного процесу (наприклад, регламентного процесу, який отримав подальшу конституціоналізацію, зокрема в Рішенні Конституційного Суду України у справі про Регламент Верховної Ради України від 26 листопада 2009 року № 30-рп/2009¹.

У контексті дослідження діалектичної єдності усіх складових конституційного процесу концептуальне значення має виявлення та обґрунтування процесуальних аспектів правових позицій конституційного суду². Це дозволяє з'ясувати феноменальне значення таких позицій, які, на нашу думку, корелюються з етимологічними та гносеологічними властивостями відповідних процесуальних правових позицій єдиного органу конституційної юрисдикції. При цьому йдеться про конституційно-процесуальні правові позиції Конституційного Суду України, котрі автор пропонує визначити як результат інтерпретаційного процесу — складової конституційного судового процесу; сформульовані Конституційним Судом України концептуальні висновки, правоположення щодо конституційних процедур, процесуальних питань, які виникають у сфері конституційних процесуальних відносин; які мають концептуальне та прикладне значення для інституціоналізації та формалізації, законодавчої регламентації конституційного процесу.

2. *Правові позиції Конституційного Суду України як фактор: а) ефективності конституційно-процесуального регулювання; б) ефективності реалізації конституційних процесуальних норм.* У цьому контексті поняття ефективності реалізації передбачає наявність механізму забезпечення реальних умов дії конституційних процесуальних норм, досягнення найбільшого ступеня реалізації конституційних матеріальних норм. Як абсолютно справедливо зазначає професор М. Марченко,

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про організацію і порядок діяльності Верховної Ради України» та Регламенту Верховної Ради України від 26 листопада 2009 року № 30-рп/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=81755>

² Процесуальні аспекти правових позицій конституційного суду були виявлені авторами методом класифікації останніх на матеріальні та процесуальні (М. Вітрук, М. Марченко) або шляхом аналізу їх характерного процесуального змісту (Г. Халлер). Однак щодо тлумачення змісту процесуальних правових позицій висловлюються різні доктринальні позиції. Див., напр.: *Витрук Н. В.* Конституционное правосудие. Судебно-конституционное право и процесс : учеб. пособие / Н. В. Витрук. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Юрист, 2005. — С. 123; *Марченко М. Н.* Судебное правотворчество и судебское право / М. Н. Марченко. — М. : Проспект, 2008. — С. 137; *Халлер Г.* Проблемы в деятельности Конституционного Суда Австрийской Республики / Г. Халлер // Конституційний Суд у системі органів державної влади: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали міжнар. конф., м. Київ, 16 трав. 2008 р. / Конституційний Суд України ; упоряд. : К. О. Пігнаста [та ін.]. — К. : Ін Юре, 2008. — С. 271.

сформульовані в законах та інших нормативно-правових актах норми тільки тоді стають живими, коли вони втілюються в дійсності, реалізуються у свідомо-вольових вчинках (діях) людей¹. І в цьому аспекті правові позиції Конституційного Суду України виступають важливою, невід'ємною складовою такого механізму.

У характеристиці ролі правових позицій Конституційного Суду України щодо забезпечення ефективності конституційного процесуально-правового регулювання виявляються герменевтичні аспекти функціонування конституційного юрисдикційного процесу як складової конституційного процесу. Тлумачення, інтерпретація Конституційним Судом України за змістом норм конституційного права не тільки створює сприятливі умови для їх реалізації (в широкому сенсі), а й виступає важливою початковою правовою передумовою створення системного конституційного процесуального законодавства, яке б враховувало правові позиції єдиного органу конституційної юрисдикції. З урахуванням прецедентного характеру його правових позицій вони можуть бути окреслені як своєрідні «опори» для конституційного процесуального законодавства.

На основі вивчення актів Конституційного Суду України та системного аналізу його правових позицій можна зробити висновки щодо особливого значення процесуальних правових позицій для оптимізації конституційних процедур. Наприклад, у Рішенні Конституційного Суду України у справі про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України» від 24 грудня 2004 року № 22-рп/2004 констатується, що забезпечення прав і свобод потребує, зокрема, законодавчого закріплення механізмів (процедур), які створюють реальні можливості для здійснення кожним громадянином прав і свобод².

Висловлені правові позиції та адаптація їх змісту до різних видів конституційних процедур дають підстави стверджувати, що метою регламентації конституційних процедур є, насамперед, створення найбільш сприятливих умов і правових технологій реалізації конституційних прав громадян. І в такому випадку правові позиції Конституційного Суду України є одним з ефективних способів досягнення цієї мети.

У зв'язку з цим виникає об'єктивна потреба в переосмисленні ролі Конституційного Суду України в конституційній діяльності. Аналізуючи правотворчу функцію Конституційного Суду України, одним із напрямів якої є, фактично, його участь у дозаконодавчому та доустановчому процесах, слід погодитися з твердженнями вчених В. Погорілка та В. Федоренка, які в контексті аналізу рішень і висновків Конституційного Суду України як основних джерел конституційного права України констатують, що ці акти через «мовчання» Конституції України за

¹ Марченко М. Н. Проблемы общей теории государства и права : учебник ; в 2 т. — Т. 1 : Государство / М. Н. Марченко. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. — С. 588.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України» при повторному голосуванні 26 грудня 2004 року» (справа про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України») від 24 грудня 2004 року № 22-рп/2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9857>

своїм змістом і формою доповнюють, розширюють чи скасовують нормативні положення чинного конституційного законодавства України¹, оскільки в деяких випадках акт Конституційного Суду України фактично наповнює статті Конституції новими конституційно-процесуальними положеннями².

Зазначене також наводить на думку про узгоджуючу функцію правових позицій Конституційного Суду України щодо конституційних процесуальних норм, яка досягається значною мірою в межах конституційного юрисдикційного процесу. Ведучи мову про ефективність чогось, треба звертати увагу на важливу її передумову — узгодженість. У випадку функціонування конституційного процесу загалом та конституційних процесуальних норм зокрема узгодженість між ними є фактором їх ефективності. Необхідність узгодженості конституційних процедур обумовлена договірним характером самої Конституції України. Порядок реалізації її матеріальних норм потребує такої самої прискіпливої уваги в законодавчому органі, як і матеріальні норми. Ось чому конституційний юрисдикційний процес певним чином виправляє недопрацювання, які виявляються у процесі реалізації конституційних процедур.

3. *Формалізація конституційного процесу в актах Конституційного Суду України.* Цей різновид процесу уявляється найбільш синергічним елементом загального конституційного процесу з позиції його уособлення, внутрішньої та зовнішньої взаємодії, сформованості тощо. Це виявляється в усталеному функціонуванні та взаємодії статутарного і динамічного елементів конституційного юрисдикційного процесу, найбільшою мірою формалізованих (з точки зору наявності юридико-процесуальних характеристик) як складових конституційного процесу. Зазначені властивості конституційного юрисдикційного процесу забезпечують особливий діалектичний зв'язок із загальним конституційним процесом як родовим явищем і виступають фактором формування та способом формалізації інших його складових, зокрема виборчого, референдумного, законодавчого, регламентного та інших видів процесів.

Такий висновок впливає з аналізу змісту правових позицій Конституційного Суду України та правової природи його актів. Наприклад, у мотивувальній частині Рішення Конституційного Суду України у справі про Регламент Верховної Ради України³ викладено правові позиції Конституційного Суду України, які мають методологічне та праксеологічне значення для подальшої інституціоналізації регламентного процесу. Зокрема, відповідно до цього рішення Конституційний Суд України, проаналізувавши положення частини п'ятої статті 83, пункту 15 частини першої статті 85 Конституції України в їх системному зв'язку із положеннями частини другої статті 6, частини другої статті 19, пункту 21 частини першої стат-

¹ Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України : акад. курс : підруч. ; у 2 т. — Т. 1 / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко ; за ред. В. Ф. Погорілка. — К. : Юридична думка, 2006. — 544 с.

² Там само. — С. 344.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про організацію і порядок діяльності Верховної Ради України» та Регламенту Верховної Ради України від 26 листопада 2009 року № 30-рп/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=81755>

ті 92 Основного Закону України, дійшов висновку, що Регламент¹, який, зокрема, унормовує організацію і порядок діяльності Верховної Ради України, має прийматися виключно як Закон України за встановленою статтями 84, 93, 94 Конституції України процедурою його розгляду, ухвалення і набрання ним чинності.

Аналогічні правові позиції Конституційний Суд України визначив у своїх рішеннях у справі про Регламент Верховної Ради України від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008², від 17 вересня 2008 року № 16-рп/2008 у справі про коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді України³. Зважаючи на наведене, Конституційний Суд України констатував, що Регламент Верховної Ради України не відповідає Конституції України, зокрема частині другій статті 6, частині другій статті 8, частині другій статті 19, частині п'ятій статті 83, пункту 21 частини першої статті 92⁴.

Правові позиції Конституційного Суду України мають доленосне значення, зокрема, виконуючи часом установчу функцію щодо: 1) подальшої інституціоналізації, демократизації, новелізації конституційної юрисдикційної та іншої діяльності як складових конституційного процесу; 2) сукупності однорідних конституційних процедур; 3) інститутів конституційного процесуального права. Питання конституційної юрисдикційної та іншої діяльності (процедурно-процесуального порядку розроблення, обговорення, прийняття, внесення змін до Конституції України тощо) можуть бути предметом розгляду Конституційного Суду України. Відповідно до статті 159 Основного Закону України законопроект про внесення змін до нього розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Враховуючи зміст цієї конституційної норми, Рішення Конституційного Суду України від 9 червня 1998 року № 8-рп/98⁵ щодо її офіційного тлумачення, а також зміст висновків Конституційного Суду України від

¹ Регламент Верховної Ради України від 19 вересня 2008 року № 547–VI // *Голос України*. — 2008. — 26 вересня.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої, третьої, четвертої статті 219 Регламенту Верховної Ради України (справа про Регламент Верховної Ради України) від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9952>

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 105 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частин шостої, сьомої, дев'ятої статті 83 Конституції України (справа про коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді України) від 17 вересня 2008 року № 16-рп/2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=19872>

⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про організацію і порядок діяльності Верховної Ради України» та Регламенту Верховної Ради України від 26 листопада 2009 року № 30-рп/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=81755>

⁵ Окрема думка судді Конституційного Суду України Мартиненка П. Ф. у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 158 та статті 159 Конституції України (справа щодо внесення змін до Конституції України) від 9 червня 1998 року № 8-рп/98 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=8831>

16 березня 2004 року № 1-в/2004¹, від 12 жовтня 2004 року № 2-в/2004², присвячених питанням конституційних змін 2004 року, можна дійти таких методологічних висновків.

По-перше, порядок участі Конституційного Суду України у процесі внесення змін до Конституції України становить одну з пріоритетних процедур конституційної діяльності, тобто фактично виступає як субпроцес у складі мегапроцесу, яким є загальний конституційний процес.

По-друге, правові позиції Конституційного Суду України, висловлені у висновках, мають концептуально-правове значення та забезпечують правообмежувальну, правозабезпечувальну, правопрограмну, правоводернізаційну, правостабілізуючу, правоідеологічну, правоінформаційну, правосоціалізуючу та інші правові функції щодо регламентації конституційної юрисдикційної та іншої правозастосовної діяльності.

По-третє, особливе значення мають висловлені окремі думки суддів Конституційного Суду України, які додаються до його висновків і рішень³.

4. *Парадигма розвитку загального конституційного процесу в аспекті функціонування конституційного юрисдикційного процесу: перспективи та прогнози розвитку.* Правові позиції Конституційного Суду України, як уже зазначалося, мають методологічне та концептуально-правове значення для перспектив розвитку окремих конституційних процедур та конституційного процесу загалом. Вважаємо, що важливим чинником формування позицій Конституційного Суду України у зв'язку із зазначеним є підкреслення «об'єктивного» через призму «суб'єктивного». При формуванні правових позицій Конституційного Суду України важливим є «панування творчого (вихідного поєднання букви та духу закону. — Х. П.), інтуїтив-

¹ Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту «Про внесення змін до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про законопроект № 4105 з внесеними до нього поправками) від 16 березня 2004 року № 1-в/2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=6949>

² Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про Законопроект № 4180 з внесеними до нього поправками) від 12 жовтня 2004 року № 2-в/2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=6949>

³ Окремі думки суддів Конституційного Суду України Савенка М. Д. і Шаповала В. М. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту «Про внесення змін до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про законопроект № 4105 з внесеними до нього поправками) від 16 березня 2004 року № 1-в/2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=8793>; Окрема думка судді Конституційного Суду України Савенка М. Д. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про Законопроект № 4180 з внесеними до нього поправками) від 12 жовтня 2004 року № 2-в/2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=8793>

ного та винахідницького підходу, інтерпретація та перевірка гіпотез, активне припущення, створення ідеальних моделей та інші прийоми, що не мають віддзеркалюючого, а є конститутивного та інтерпретаційного характеру»¹.

Аналіз змісту багатьох конституційно-процесуальних правових позицій Конституційного Суду України² дає підстави для висновків про системоформуючий характер впливу цих позицій на зміст, сутність і форму регламентації конституційних процедур (правореалізаційних (у суб'єктивному значенні), виборчих, референдумних, парламентських, законодавчих тощо) та інституціоналізацію й диференціацію загального конституційного процесу, оскільки в мотивувальній та резолютивній частинах багатьох рішень і висновків Конституційного Суду України містяться положення, які прямо чи опосередковано вказують або на колізійність, або на відсутність, або на недостатність конституційно-правового регулювання того чи іншого питання з метою унеможливлення та уникнення неоднозначного застосування норм Конституції та законів України. Процесуально-правові позиції Конституційного Суду України є органічною складовою конституційної процесуальної матерії, а самі вони в системному зв'язку з нормами Конституції України та конституційним процесуальним законодавством є концептуально-правовою основою регламентації конституційно-процесуального механізму правозастосування. Зазначене є підставою для виокремлення відповідної системоутворюючої функції правових позицій Конституційного Суду України щодо конституційного процесу, зокрема конституційних процедур.

Крім того, доцільно вкотре звернути увагу на інститут окремої думки суддів Конституційного Суду України (стаття 64 Закону України «Про Конституційний Суд

¹ Бережнов А. Г. «Объективное» и «субъективное» в контексте теоретико-методологических проблем правопонимания / А. Г. Бережнов // Теоретико-методологические проблемы права / под ред. М. Н. Марченко. — М. : ИКД «Зерцало-М», 2007. — Вып. 2. — С. 134.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень частини другої статті 90, пункту 8 частини першої статті 106 Конституції України (справа про умови дострокового припинення повноважень Верховної Ради України) від 19 травня 2004 року № 11-рп/2004; Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення пункту 6 частини першої статті 106 Конституції України (справа про проголошення Президентом України всеукраїнського референдуму за народною ініціативою) від 15 жовтня 2008 року № 23-рп/2008; Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин п'ятої, шостої статті 13 Закону України «Про статус народного депутата України», частини четвертої статті 61 Регламенту Верховної Ради України та офіційного тлумачення положень пункту 6 частини другої, частини шостої статті 81, частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 13 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про перебування народного депутата України у депутатській фракції) від 25 червня 2008 року № 12-рп/2008; Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Президента України та 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про вибори Президента України», «Про Державний реєстр виборців», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України» та Кодексу адміністративного судочинства України (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України) від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=6955>

України»). На нашу думку, цей інститут має особливе значення при розгляді будь-яких аспектів правових позицій Суду. Конституційний Суд України є колегіальним органом, а це означає, що його правові позиції — це сукупність воľ усіх або більшості суддів Конституційного Суду України, які після розгляду та голосування по справі приймають рішення чи висновки. І як зазначає Т. Цимбалістий, справді, «в основі правової позиції Суду лежать (серед інших складових. — Х. П.) ...також наукова професійна свідомість суддів Конституційного Суду України»¹.

У зв'язку з цим інститут окремої думки судді Конституційного Суду України виконує, серед інших, методологічну, аксіологічну, наукову й альтернативну функцію стосовно завдань конституційного процесу загалом та суб'єктивну, експертну, проектно-прогностичну, моделюючу функції щодо окремих конституційних процедур. Такий висновок впливає з такого твердження П. Ткачука: «Правові позиції Конституційного Суду України, як правило, формуються виходячи з конкретних потреб суб'єкта подання (звернення), які виникли при застосуванні того чи іншого положення Конституції або закону України. Тому часто при викладенні правової позиції Конституційний Суд України вказує, що вона дається в аспекті конституційного подання чи звернення»². Звідси в прагматичній площині слід визнати, що «застосування Конституційним Судом України аспектного підходу при виробленні правових позицій застерігає його від виходу за межі норми, що інтерпретується, а крім того, дає можливість неодноразово її в подальшому інтерпретувати по-іншому, прилаштовуючи таким чином цю норму до життєвих реалій»³.

У доктринальному, концептуально-правовому вимірі подібний «невихід за межі норми», що інтерпретується, і «незв'язок» з потребами суб'єкта конституційного подання або звернення нерідко породжує формалізм в інтерпретаційному процесі, перешкоджає йому розвиватися об'єктивно, зокрема, на основі букви і духу Конституції чи закону України. У зв'язку з цим інститут окремої думки судді Конституційного Суду України має особливий характер. Позиції конституційних суддів — іншої правової природи: вони є складовою конституційної доктрини, а не самостійним джерелом права, зокрема, на відміну від правових позицій Конституційного Суду України. Тому окрема думка такого судді виступає додатковою правовою передумовою подальшої інституціоналізації загального конституційного процесу та його процедур, оскільки вона є частиною інтерпретаційного процесу та фактором вдосконалення матеріальних конституційно-правових норм. Так, наприклад, судді Конституційного Суду України С. Вдовіченко та В. Кампо, висловлюючи окремі думки стосовно Рішення Конституційного Суду України від 17 грудня 2009 року № 33-рп/2009, по суті, пропонують механізми вдосконалення законодавчого процесу й окремих парламентських процедур. Зокрема, вони акцентують на проблемі вдосконалення регламентації законодавчої процедури

¹ Цимбалістий Т. О. Конституційна юстиція в Україні : навч. посіб. / Т. О. Цимбалістий. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — С. 155.

² Ткачук П. Правові позиції Конституційного Суду України / П. Ткачук // Вісник Конституційного Суду України. — 2006. — № 1. — С. 16.

³ Там само.

розроблення, розгляду та прийняття законопроектів про затвердження Верховною Радою України законом Конституції Автономної Республіки Крим та змін до неї¹.

Прикладом також можуть бути науково обґрунтовані позиції, висловлені суддями В. Іващенко та М. Савенком стосовно Висновку Конституційного Суду України від 12 жовтня 2004 року № 2-в/2004². Зокрема, суддя М. Савенко зазначає: «Положення Законопроекту № 4180, які є ідентичними положенням Законопроекту № 4105 або суттєво не відрізняються за змістом, були предметом розгляду Верховної Ради України, але не прийняті як закон, можуть розглядатися не раніше ніж через рік, отже, Законопроект № 4180 в цій частині не відповідає вимогам частини першої статті 158 Конституції України»³. Наведене твердження має доктринальне значення для парламентської процедури обговорення законопроектів про внесення змін до Конституції України, які можуть бути предметом розгляду Верховної Ради України. Близькою за змістом є позиція судді В. Іващенко, на думку якого зазначений висновок Конституційного Суду України «де-факто витлумачив положення частини першої статті 158 Конституції України та визначив, що передбачена нею заборона щодо подання протягом року з дня прийняття відповідного рішення законопроекту про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України і не був прийнятий як закон, не перешкоджає внесенню на розгляд парламенту законопроектів про внесення змін до Конституції України, аналогічних або подібних за змістом тим, які не було проголосовано встановленою Конституцією України більшістю голосів». Опонуючи положенням висновку, суддя висловлює своє бачення ролі Конституційного Суду

¹ Окрема думка судді Конституційного Суду України Вдовіченка С. Л. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про затвердження зміни до статті 22 Конституції Автономної Республіки Крим щодо строку повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим» від 17 грудня 2009 року № 33-рп/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/publish/category/4828;jsessionid=9192D1096280E266DE8C3CB1399E1AD7>; Окрема думка судді Конституційного Суду України Кампа В. М. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про затвердження зміни до статті 22 Конституції Автономної Республіки Крим щодо строку повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим» від 17 грудня 2009 року № 33-рп/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/publish/category/4828;jsessionid=9192D1096280E266DE8C3CB1399E1AD7>

² Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про Законопроект № 4180 з внесеними до нього поправками) від 12 жовтня 2004 року № 2-в/2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=6949>

³ Окрема думка судді Конституційного Суду України Савенка М. Д. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про Законопроект № 4180 з внесеними до нього поправками) від 12 жовтня 2004 року № 2-в/2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=6949>

України саме в питанні дослідження законопроекту про внесення змін до Конституції України на предмет його відповідності вимогам статті 158 Конституції України¹.

Таким чином, інститут окремої думки судді Конституційного Суду України, в аспекті аналізу парадигми розвитку загального конституційного процесу та перспектив удосконалення конституційного процесуального законодавства, є висловленням «суддівських ініціатив» щодо вдосконалення процедур реалізації конституційних матеріальних норм або ліквідації прогалин у конституційному процесуальному праві; є способом актуалізації питань не тільки юридико-технологічного значення, а й питань, що потребують уваги українського суспільства та Верховної Ради України, яка представляє його інтереси. По суті, окрему думку суддів Конституційного Суду України можна вважати складовою «неписаного» рішення Суду (за аналогією з неписаною конституцією), оскільки вона є невіддільною від офіційного рішення та поглибленим висвітленням його окремих аспектів. Враховуючи ці та інші чинники, інститут окремої думки судді Конституційного Суду України потребує законодавчої конкретизації, зокрема, в питанні його функціонального призначення, до того ж не тільки як додаткового аналітичного ресурсу, а й можливого офіційного доктринального резерву для законопроектної діяльності.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що інститут правових позицій Конституційного Суду України, зокрема його конституційно-процесуальних позицій, має винятково особливе значення для становлення, формування та перспектив розвитку доктрини конституційного процесу, так само, як загальний конституційний процес є правовою передумовою подальшої інституціоналізації процесуально-правових позицій Суду в аспекті розвитку конституційного юрисдикційного процесу, інтерпретаційного процесу тощо та їх законодавчого регулювання.

Правові позиції Конституційного Суду України можна визначити в декількох значеннях, зокрема, в широкому та вузькому. В широкому значенні інститут правових позицій Конституційного Суду України охоплює правові позиції, сформуовані та сформульовані Конституційним Судом України колегіально в прийнятих ним актах і конституційними суддями України одноособово, викладеними як їх окремі думки. З урахуванням того, що окрема думка судді Конституційного Суду України є додатком до акта Суду, а значить є його складовою частиною, правові позиції Конституційного Суду України і позиції конституційних суддів є функціонально взаємопов'язаними, взаємообумовленими, взаємодоповнюючими, але різними за юридичною силою. У вузькому значенні правові позиції Конституційного Суду України слід розуміти як систему концептуальних послідовних взаємоузгоджених висновків, правоположень, умовиводів, аргументів і заперечень Конституційного Суду України, сформульованих на підставі Конституції і законів України та з урахуванням загальноновизнаних правових цінностей, конституційних принципів і між-

¹ Окрема думка судді Конституційного Суду України Іващенко В. І. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про Законопроект № 4180 з внесеними до нього поправками) від 12 жовтня 2004 року № 2-в/2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=6949>

народних правових стандартів. Ці позиції Конституційний Суд України приймає колегіально у межах конституційно і законодавчо визначених повноважень та в порядку конституційного провадження.

Конституційно-процесуальні позиції Конституційного Суду України є результатом інтерпретаційного процесу — складової конституційного судового процесу. Ці позиції — сформульовані Конституційним Судом України висновки, правоположення щодо конституційних процедур, процесуальних питань, які виникають у сфері конституційних процесуальних відносин, які мають концептуальне та прикладне значення для інституціоналізації, формалізації та законодавчої регламентації питань загального конституційного процесу.

Усе це дозволяє стверджувати, що правові позиції Конституційного Суду України виконують низку функцій: модернізаційну, уніфікуючу, системоформуючу, пізнавальну, програмну, прогностичну, інформаційну та інші. Вони мають відповідний вплив на сутність, форму і зміст регламентації конституційних процедур (правореалізаційних (у суб'єктивному значенні), виборчих, референдумних, парламентських, законодавчих) та інституціоналізацію й диференціацію засад конституційного процесу, виступають інноваційним правовим фактором розвитку загального конституційного процесу.

Приходько К. Роль правовых позиций Конституционного Суда Украины в становлении и развитии доктрины конституционного процесса. В статье исследуется роль правовых позиций Конституционного Суда Украины в становлении и развитии доктрины конституционного процесса. Анализируется правовая природа конституционно-процессуальных позиций Конституционного Суда Украины, определяется их понятие и характер влияния на институционализацию конституционного процесса в контексте конституционной реформы.

Ключевые слова: доктрина конституционного процесса, правовые позиции Конституционного Суда Украины, конституционно-процессуальные позиции Конституционного Суда Украины.

Pryhodko H. The role of legal positions of the Constitutional Court of Ukraine in the establishment and development of the constitutional process doctrine. The article deals with the role of legal positions of the Constitutional Court of Ukraine in the establishment and the development of constitutional process doctrine. The author analyzes the legal nature of constitutional and procedural positions of the Constitutional Court of Ukraine, defines their concepts and the nature of the impact on institutionalization of the constitutional process in the context of constitutional reform.

Key words: constitutional process doctrine, the legal positions of the Constitutional Court of Ukraine, constitutional and procedural positions of the Constitutional Court of Ukraine.

Особливості свободи як принципу конституційного ладу

О. Члевик

аспірант кафедри конституційного права України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

У статті визначено особливості свободи як принципу права і принципу конституційного ладу, проведено розмежування між конституційними принципами та принципами конституції.

Ключові слова: свобода, принципи конституційного ладу, свобода як принцип конституційного ладу, конституційні принципи, принципи конституції.

Розвиток демократичної держави неможливий без гарантування і забезпечення основоположних принципів права. Їх складовою частиною є принципи конституційного ладу, яким притаманні як властивості основоположних принципів загалом, так і риси, що виявляють їх специфіку як певної юридичної категорії. Свобода є і основоположним принципом права, і принципом конституційного ладу, без неї неможливе існування правової системи. «Свобода без права є анархією, а отже — знищенням свободи»¹.

Метою статті є визначення особливостей свободи як принципу конституційного ладу і конституційного принципу, а також з'ясування їх (принципів) значення.

Основоположні принципи права — це система найбільш загальних і стабільних імперативних вимог, закріплених у праві, які є концентрованим виявом найважливіших сутнісних рис та цінностей, що притаманні цій системі права, і визначають її характер і напрями подальшого розвитку². В основі кожного відповідного принципу лежить певна ідея, яка є фундаментальною, керівною. Вона має програмний характер, відзначається універсальністю, самодостатністю³.

Для аналізу принципів більш вдалим є використання терміна «вимога», який характеризує особливості останніх: обов'язковість, імперативність, категоричність. Таку думку висловила О. Уварова, зазначивши, що принципи — це система вимог до належної і можливої поведінки людей, які відображають визнані у суспільстві цінності й утворюють спрямовану на регулювання суспільних відносин ієрархічну єдність⁴. Від принципів права необхідно відрізнити правові принципи, під якими розуміють категорії правової свідомості, елементи правової ідеології,

¹ Ратцингер Й. (Бенедикт XVI). Ценности в эпоху перемен. О соответствии вызовам времени : пер. с нем. / Й. Ратцингер. — М. : Библейско-богослов. ин-т св. апостола Андрея, 2007. — С. 32.

² Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія / С. П. Погребняк. — Х. : Право, 2009. — С. 37.

³ Малахов В. П. Концепция философии права / В. П. Малахов. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2007. — С. 178–179.

⁴ Уварова О. О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика : монографія / О. О. Уварова. — Х. : «Друкарня МАДРИД», 2012. — С. 5.

які звичайно передують створенню норм права і мають певне соціально-політичне забарвлення¹.

Для детальнішого аналізу свободи визначимо ознаки принципів права взагалі. По-перше, як уже зазначалося, вони є концентрованим вираженням найважливіших сутнісних рис і цінностей, властивих певній системі права. Це фундаментальна ознака принципів права, яка поширюється й на принципи конституційного ладу. Дуже слушно зазначає суддя Верховного Суду Ізраїлю М. Чешін: «Усе це — принципи, цінності, доктрини — є *prima facie* (на перший погляд) надправовими, але вони слугують якорем для права, для кожного закону, і жоден закон не може бути переказаний без них»².

По-друге, для принципів права є характерним найвищий ступінь абстрагування, що свідчить про їх загальний характер. Тобто їх застосування передбачає вирішення різних спірних питань відповідно до одного й того самого правила, закріпленого принципом права. Це робить принципи інструментами, що дозволяють інтегрувати у правопорядок соціальні реалії і цінності поточного моменту³.

По-третє, принципи права є більш усталеними порівняно з нормами права, проте це не свідчить про їх незмінність. Принципи права вдосконалюються разом із суспільством. Як зазначав Л. Фрідмен, принципи є постійними, такими, що довго живуть, частинами правової системи, які були в ній завжди і будуть такими самими упродовж тривалого часу⁴.

По-четверте, принципи права фіксуються в зовнішніх формах права. Це можуть бути як закони, так й інші джерела права.

По-п'яте, вони визначають зміст системи права та напрями її подальшого розвитку. «Принципи концентрують результат розвитку права, у них втілюється нерозривний зв'язок минулого, сьогодення, майбутнього»⁵.

По-шосте, принципи права мають регулятивний характер. Але на відміну від норм права, які містять конкретні приписи щодо поведінки, вони закріплюють загальні положення.

Проаналізувавши ознаки принципів права, можна дійти висновку про їх істотне значення та вплив на всю правову систему загалом. Для свободи, яка є складовою системи принципів права, характерні такі самі ознаки. Окрім того, для неї як однієї з визначальних ідей конституціоналізму притаманні:

- вища імперативність, загальність, універсальність, значущість, стійкість і стабільність упродовж невизначено тривалого часу;

- спрямовування розвитку і функціонування всієї правової системи;

- вплив на напрями правотворчої, правозастосовної та інших форм юридичної діяльності;

¹ Шаповал В. М. Конституційні системи зарубіжних країн : навч. посіб. / В. М. Шаповал. — К. : Вища школа, 1992. — С. 20.

² Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні / С. Шевчук. — К. : Реферат, 2007. — С. 279.

³ Бержель Ж.-Л. Общая теория права : пер. с фр. / Ж.-Л. Бержель. — М. : Nota bene, 2000. — С. 350.

⁴ Фридмен Л. Введение в американское право / Л. Фридмен ; пер. с англ. ; под ред. М. Калантаровой. — М. : Прогресс, Универс, 1993. — С. 10.

⁵ Лившиц Р. З. Теория права / Р. З. Лившиц. — 2-е изд. — М. : БЕК, 2001. — С. 200.

- роль одного з найважливіших критеріїв законності дій громадян, посадових осіб та інших суб'єктів права;
- сприяння заповненню прогалин у праві;
- підвищення рівня правосвідомості в суспільстві;
- регулятивний характер.

Важливість принципів права постійно констатують у своїх рішеннях Конституційний Суд України і Європейський суд з прав людини. Останній при вирішенні справ активно посилається на принципи права, покладені в основу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод¹. В одному зі своїх рішень він наголосив, що надання будь-якого тлумачення прав і свобод, які гарантуються, має відповідати «загальному духу Конвенції — правового акта, метою якого є забезпечення й розвиток ідеалів і цінностей демократичного суспільства»².

У своїх рішеннях Конституційний Суд України використовує принципи права, по-перше, як єдину нормативну основу при вирішенні справи (наприклад, Рішення у справі про статус народного депутата України³), по-друге, як додаткове правове обґрунтування, коли вони виступають не безпосередньо основою вирішення справи, а інструментом встановлення дійсного змісту норм права: «вирішальне значення для правильного розуміння положень Закону... мають конституційні принципи і норми»⁴.

Ідея свободи є однією з основ принципів права, тим стрижнем, котрий має проходити через увесь зміст позитивного права. Принцип диспозитивності є одним із найкращих виявів свободи, що отримав безпосереднє закріплення у статті 19 Конституції України. Витоки цього принципу можна знайти ще в Римському праві: «*Libertas est naturalis facultas eius quod cuique facere libet, nisi si quid vi aut prohibetur*» — свобода є природною здатністю кожного робити те, що йому завгодно, якщо це не заборонено силою чи правом⁵. Вимога диспозитивності закріплена у статті 5 Декларації прав людини і громадянина 1789 року: «...Усе, що не заборонено законом, те дозволено, і ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законом».

¹ Де Сальвіа М. Прецеденты Европейского суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. / М. Де Сальвіа. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. — С. 44.

² Там само. — С. 34.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про статус народного депутата України» в редакції Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про статус народного депутата України» від 25 вересня 1997 року (справа про статус народного депутата України)» від 10 травня 2000 року № 8-рп/2000 // Офіційний вісник України. — 2000. — № 37. — Ст. 1592.

⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України і Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини сьомої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа щодо права на пільги)» від 6 липня 1999 року № 8-рп/99 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 27. — Ст. 1342.

⁵ Дигесты Юстиниана : пер. с лат. / отв. ред. Л. Л. Кофанов. — М. : Статут, 2002. — Т. 1. — Кн. I–IV. — С. 116–117.

Крім загальних ознак, властивих свободі як принципу права, вона характеризується певними особливостями.

1. *Діапазон поширення на галузі права.* Так, принцип свободи закріплений і в цивільному законодавстві, хоча й безперешкодно. Для прикладу згадаємо Цивільний кодекс УРСР 1963 року, стаття 48 якого обмежувала принцип свободи: визнавалася недійсною та угода, яка не відповідала вимогам закону. З прийняттям Цивільного кодексу України 2003 року межі свободи розширилися. Зокрема, статтею 6 закріплено, що сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд, за винятком ситуацій, коли в таких актах це заборонено, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства випливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами. Принцип диспозитивності втілюється в частинах третій, четвертій статті 7 Сімейного кодексу України; у трудовому праві (в реалізації принципу свободи трудового договору)¹.

2. *Легітимність.* Механізм забезпечення легітимності принципів права здійснюється через втілення в них визнаних у суспільстві цінностей². Свобода як всезагальна цінність є основою принципу свободи. У свою чергу останній, підлягаючи закріпленню нормами права, перетворюється на правовий. Таким чином, свобода є принципом права.

3. *Об'єктивність.* Як доречно зауважив професор М. Цвік, принципи слід розглядати не як привнесені у правову систему суб'єктивні за своєю природою ідеї, а як іманентно їй властиві незаперечні вимоги, пізнання яких пов'язане з аналізом самої суті права і закономірностей його розвитку³. Тобто, аналізуючи саму сутність права та особливості його розвитку, можна дійти висновку, що свобода є вимогою, властивою правовій системі, без якої остання не може існувати.

4. *Нормативність, під якою розуміють загальнообов'язковий характер вимог принципів права, що дозволяє їм виконувати функцію регулювання суспільних процесів, до того ж не тільки опосередковано через норми, а й самостійно*⁴. Нормативне закріплення свободи, хоч і не в прямій формі, втілюється в частині першій статті 19 Конституції України.

5. *Суспільна обумовленість.* Варто погодитися з Н. Шапталю в тому, що зміст принципів права обумовлений об'єктивними соціальними закономірностями. У них втілюються сутність, призначення та імперативна динамічна спрямованість певного правового інституту чи явища⁵. Спрямованість принципів

¹ *Трудове право України* : академічний курс / П. Д. Пилипенко, В. Я. Буряк, З. Я. Козак та ін. ; за ред. П. Д. Пилипенка. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Ін Юре, 2006. — С. 46.

² *Мицкевич А. В.* Акты высших органов советского государства. Юридическая природа нормативных актов высших органов государственной власти и управления СССР / А. В. Мицкевич. — М. : Юрид. лит., 1967. — С. 25.

³ *Цвік М. В.* Методологічне значення принципів права / М. В. Цвік // Проблеми методології сучасного правознавства : матеріали конф. (9–10 жовт. 1996 р., м. Київ). — К., 1996. — С. 34.

⁴ *Козюбра Н. И.* Социалистическое право и общественное сознание / Н. И. Козюбра. — К. : Наук. думка, 1979. — С. 189.

⁵ *Шаптала Н.* До питання про правову сутність принципу соціальної справедливості податкового законодавства / Н. Шаптала // Вісник Конституційного Суду України. — 2012. — № 3. — С. 93.

права, і свободи зокрема, на захист визнаних суспільством цінностей відображено й у практиці Конституційного Суду України, який в одному зі своїх рішень зазначив: «конституційна норма... захищає та відображає цінності, закладені в Конституції України»¹.

6. *Первинність відносно норми права, тобто з філософської позиції свобода як регулятор суспільних відносин виникла раніше за норму права.* З іншого боку, інколи остання отримує формальне закріплення раніше за принцип права. Досить ґрунтовно це пояснив Ф. Гайек: «Мова нерідко виявляється неспроможною висловити те, на що цілком здатний зважити розум, зумовлюючи якісь дії. І ми часто не можемо передати словами те, що добре вміємо застосовувати на практиці. Правила, які керують діями, часто набагато абстрактніші й загальніші, ніж усе, що будь-коли вдавалося висловити мовою. Таких абстрактних правил людина навчається, наслідуючи конкретні дії та засвоюючи «за аналогією» здатність діяти в інших випадках за такими самими принципами, але сформулювати їх як принципи вона не спроможна»².

7. *Неможливість поглинання або скасування іншим принципом права.* Йдеться про співвідношення дії декількох принципів права одночасно. Т. Аллан наводить приклади можливих конфліктів принципів права: «Цінності безпеки держави і публічного порядку, а також суспільної безпеки можуть конкурувати зі свободою слова, свободою демонстрацій, свободою релігії і віросповідання та свободою інформації. Принципи чесності юридичного процесу й особистого доброго імені можуть іноді суперечити із принципом свободи слова»³. Досить зрозумілим і, на нашу думку, логічним механізмом вирішення конфлікту між принципами права є пропозиція Р. Дворкіна: «Принципи можуть прийматися до уваги й суперечити один одному при розгляді однієї й тієї самої справи. Це не означає, що справа має бути вирішена на підставі одного з них, а інші повинні відкидатися чи змінюватися. Незмінне формулювання принципу може мати значення у багатьох справах, але виявитися вирішальним лише в деяких з них... Ті принципи, які «пропагують» у конкретній справі, не скасовуються і не змінюються, оскільки значення кожного принципу залишається незмінним, навіть якщо у конкретному випадку його переважають інші принципи»⁴.

8. *Швидкість реагування на зміни суспільних відносин.* На відміну від норм права, які встановлюють певні правила поведінки, актуальні для конкретного сус-

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 1, частини першої статті 7, статей 8, 9, 10, частини четвертої статті 14, статті 17, частини першої статті 20, частини третьої статті 29 Закону України «Про прокуратуру» (справа про повноваження прокуратури відповідно до пункту 9 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України) від 10 вересня 2008 року № 15-рп/2008) // Офіційний вісник України. — 2008. — № 71. — Ст. 2396.

² Хайек Ф. А. Право, законодавство та свобода: нове викладення широких принципів справедливості та політичної економії : в 3 т. / Ф. А. Хайек ; пер. з англ. — К. : Сфера, 1999. — Т. 1 : Правила та порядок. — С. 112.

³ Аллан Т. Р. С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія веховенства права / пер. з англ. Р. Семківа. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — С. 91.

⁴ Уварова О. О. Принципи права у правозастосуванні : загальнотеоретична характеристика : монографія / О. О. Уварова. — Х. : «Друкарня МАДРИД», 2012. — С. 41.

пільства й у відповідний час, свобода як принцип права жорстко не фіксує зміст поведінки, надаючи можливість вибору, що сприяє швидкому реагуванню на зміни суспільного життя. «Особливо великим “запасом потужності” у цьому аспекті (реагувати на зміни суспільного життя. — О. Ч.) наділені загальні принципи права (справедливість, свобода, рівноправність тощо)»¹.

9. *Дуалістичний характер впливу, який виявляється у внутрішній системі принципів права й системи суспільних відносин.* Тобто свобода впливає на інші принципи права, зумовлює їх взаємозв'язок та вплив один на одного. Разом із тим свобода як принцип права є однією з вимог, відповідно до якої відбувається регулювання суспільних відносин нормами права. Свобода обов'язково має застосовуватися не лише у правотворчій, а й у правозастосовній діяльності. Так, Конституційний Суд України в Рішенні у справі про призначення судом більш м'якого покарання зазначив: «Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо»². Незважаючи на те, що у своїх рішеннях Конституційний Суд України неодноразово посилався на принципи права, проте прямого посилання на свободу як принцип не було. На нашу думку, це пов'язано з відсутністю його прямого формулювання в Основному Законі України, а його закріплене на доктринальному рівні визначення ставало предметом тлумачення Конституційного Суду України через різні форми вияву, наприклад, принцип диспозитивності.

Отже, свобода є невід'ємним елементом системи права, його основоположним принципом, перебуває в нерозривному зв'язку з іншими принципами права, для якого характерними є загальність, імперативність, універсальність, значущість, стійкість і стабільність упродовж невизначено тривалого часу; спрямовуючий характер розвитку й функціонування правової системи.

Із принципами права нерозривно пов'язані принципи конституційного ладу. Вони мають надзвичайно важливе значення, підтвердженням чого є їх безпосереднє закріплення в розділах I, III, XIII Конституції України. Про значущість останніх наголошував професор Ю. Тодика: «Закріплені в першому розділі Конституції принципи грають важливу роль не тільки для конституційного права, а й для інших галузей національної правової системи»³. На думку вченого, принципи конституційного ладу створюють каркас конституційного права, його головну конструкцію, на основі якої мають формуватися конституційно-правові зв'язки в умовах побудови в Україні демократичної, правової, соціальної держави⁴. Останні були пред-

¹ Козюбра Н. И. Социалистическое право и общественное сознание / Н. И. Козюбра. — К. : Наук. думка, 1979. — С. 187–188.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 45. — Ст. 2975.

³ Тодика Ю. М. Основи конституційного ладу України : монографія / Ю. М. Тодика. — Х. : Факт, 2000. — С. 13.

⁴ Там само. — С. 15.

метом дослідження і В. Речицького, який зазначав, що принципи є частиною системи засад конституційного ладу поряд із правовими цінностями та гарантуючими нормами, мають основоположне значення для організації взаємодії громадянського суспільства і Української держави¹. Отже, без принципів конституційного ладу неможливий демократичний розвиток, а їх закріплення й гарантування є одним із першочергових завдань держави.

Для принципів конституційного ладу характерними є: 1) внутрішня єдність і системність положень, які регулюють відносини елементів ладу; 2) забезпечення стійких взаємозв'язків у правовідносинах між суб'єктами конституційного права; 3) наявність юридичних механізмів, які забезпечують цілісність конституційного ладу; 4) недопущення абсолютизації одного з принципів; 5) логічно і формально юридично обґрунтований порядок розміщення засад конституційного ладу в Конституції України; 6) сприяння втіленню конституційної системи у багатоманітності соціальної практики².

Проаналізувавши особливості принципів конституційного ладу, ми дійшли висновку, що вони є характерними також і для такого феномену, як свобода, що підкреслює необхідність закріплення її серед принципів конституційного ладу поряд з іншими. Незважаючи на те, що остання в ролі принципу не знайшла прямого закріплення в тексті Основного Закону України, це не позбавляє її впливу на елементи системи конституційного ладу й суспільні відносини, а лише вказує на необхідність усунення цього недоліку. Проте в Конституції України втілилися деякі вомиги, які впливають зі свободи як принципу конституційного ладу, зокрема:

— принцип «дозволено все, що не заборонено законом», який сприяє більш повній реалізації особою власної свободи (частина перша статті 19 Конституції України). Однією з важливих гарантій свободи є принцип «дозволено тільки те, що прямо передбачено законом», який стосується діяльності державних органів і посадових осіб (частина друга статті 19 Конституції України);

— принцип плюралізму, який є логічним розвитком ідеї автономії та передбачає існування різних концепцій життя, що втілюють у собі різні цінності, є не сумісними між собою і перебувають одна з одною у постійній конкуренції. Принцип плюралізму закріплений у частині першій статті 15 Конституції України, згідно з якою «суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності». На сучасному етапі розвитку політичної системи головною проблемою дієвості принципу політичного плюралізму є слабкість, а в деяких випадках — і штучність політичних партій. На це звертали увагу вчені Ю. Барабаш, С. Лукаш, В. Колісник³. Що це означає? Політичні партії діють здебільшого у власних інтересах, не дбаючи про інтереси населення.

¹ Речицький В. В. Конституціоналізм. Коротка версія. Читанка з конституціоналізму для зацікавлених / В. В. Речицький. — Х. : Харківська правозахисна група, Права людини, 2014. — С. 73.

² Тодика Ю. М. Основи конституційного ладу України : монографія / Ю. М. Тодика. — Х. : Факт, 2000. — С. 26.

³ Правові основи формування та функціонування органів державної влади у контексті євроінтеграції : монографія / Ю. П. Битяк, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. ; за ред. акад. Ю. П. Битяка, проф. О. Г. Данильяна. — Х. : Право, 2010; Демократичні засади організації

Їх активність зростає перед виборами, проте справжньої роботи в напрямі розвитку держави та громадянського суспільства як такого немає. Що стосується принципу економічного плюралізму, то його розвиток і дієвість залежать від декількох чинників: 1) вдосконалення законодавчої бази, яка здатна унеможливити, з одного боку, криміналізацію бізнесу і його вихід у тінь, а з іншого — корупцію державних органів; 2) ефективна діяльність органів виконавчої влади, які забезпечать безумовне виконання всіх норм закону; 3) перебудова суспільної психології;

— принцип поваги та непорушності прав і свобод людини, який закріплено, зокрема, у статті 3 Конституції України і який передбачає, що права людини розглядаються як вища правова цінність, а їх утвердження і забезпечення є першочерговим обов'язком держави¹. Цей принцип обумовлює визнання пріоритету природних прав людини, що розглядається Конституційним Судом України «як один із засадничих принципів Конституції України, відповідно до якого Верховна Рада України як орган законодавчої влади має приймати правові акти, додержуючись такого підходу»². На необхідність встановлення правопорядку, який повинен гарантувати кожному утвердження та забезпечення прав і свобод, Конституційний Суд України звертав увагу також у Рішенні у справі про постійне користування земельними ділянками³. Крім того, для забезпечення свободи важливо, щоб обмеження, які запроваджуються державою, не зазіхали на саму сутність того чи іншого права і не призводили до втрати його реального змісту. Конституційний Суд України посилався на це правило в декількох рішеннях (у справі про постійне користування земельними ділянками, у справі про утворен-

та функціонування вищих органів державної влади України : монографія / за заг. ред. Ю. Г. Барабаша. — Х. : Право, 2013.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 45. — Ст. 2975.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про особливості звільнення з посад осіб, які суміщають депутатський мандат з іншими видами діяльності» та конституційним поданням 89 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 90 Конституції України, статті 5 Закону України «Про особливості звільнення з посад осіб, які суміщають депутатський мандат з іншими видами діяльності» (справа про звільнення народних депутатів України з інших посад у разі суміщення) від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-08>

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05>

ня політичних партій в Україні¹, у справі щодо предмета та змісту закону про державний бюджет України²).

Свобода входить до системи конституційних принципів, які активно використовуються органом конституційної юрисдикції. Так, В. Бринцев та І. Андрущенко слушно зазначили, що Конституційний Суд України на основі аналізу Конституції України виробив систему конституційних принципів, які отримали змістовне навантаження й додаткову інтерпретацію у практиці конституційного судочинства. У цій системі виокремлюють п'ять підсистем принципів, і саме в першій згруповано ті, які декларують загальнолюдські цінності, серед яких важливе місце посідає й свобода³.

На думку В. Шаповала, конституційні принципи — це категорія правової свідомості, яка відображає насамперед ідеологію правлячих суспільно-політичних сил. Вони «не мають самостійного регулюючого значення. Відбиваючись у змісті конституційно-правових норм, вони набувають характеру принципів Конституції. Порівняно з останніми конституційні принципи є більш абстрактними»⁴. Аналізуючи таку позицію автора, можна дійти висновку, що значення мають лише так звані «принципи Конституції», які закріплюються конституційними нормами, а конституційні принципи — це не більше, ніж ідеологія. Єдине, з чим можна погодитися, — це необхідність розрізнення принципів Конституції та конституційних принципів. На нашу думку, останні є ширшим поняттям, яке охоплює і принципи Конституції. Але ми не зовсім погоджуємося з думкою автора про те, що регулююче значення мають лише принципи Конституції, адже в такому випадку свобода, наприклад, яка зараз прямо не закріплена на конституційному рівні, не може бути визнана принципом Конституції, й, будучи лише конституційним принципом, не має самостійного регулюючого впливу. Але це не так, оскільки свобода є невід'ємною частиною суспільного життя й регулює його. Вона є цінніс-

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 70 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 10, пункту 3 частини другої, частин п'ятої, шостої статті 11, статті 15, частини першої статті 17, статті 24, пункту 3 розділу VI «Заключні положення» Закону України «Про політичні партії в Україні» (справа про утворення політичних партій в Україні) від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007 // Вісник Конституційного Суду України. — 2007. — № 4. — С. 5–14.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 65 розділу I, пунктів 61, 62, 63, 66 розділу II, пункту 3 розділу III Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» і 101 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 67 розділу I, пунктів 1–4, 6–22, 24–100 розділу II Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (справа щодо предмета та змісту закону про Державний бюджет України) від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008 // Вісник Конституційного Суду України. — 2008. — № 4. — С. 25–37.

³ Бринцев В. Застосування та інтерпретація стандартів (принципів) правової держави в конституційному судочинстві / В. Бринцев, І. Андрущенко // Вісник Конституційного Суду України. — 2008. — № 3. — С. 67–77.

⁴ Шаповал В. М. Конституційні системи зарубіжних країн : навч. посіб. / В. М. Шаповал. — К. : Вища школа, 1992. — 135. — С. 20.

тю, яка опосередковано закріплена на конституційному рівні, зокрема в статті 19 Конституції України. Ми вважаємо, що конституційні принципи — це широке поняття, яке охоплює не лише принципи Конституції, які мають конкретніше значення, на відміну від останніх, а й принципи, які виникають у процесі діяльності органу конституційної юрисдикції. Тому свобода є конституційним принципом, має самостійне значення у регулюванні суспільних відносин і надалі повинна отримати конституційне закріплення, що надало б їй і статусу принципу Конституції.

Конституційні принципи, які виробляються судом конституційної юрисдикції у процесі діяльності, втілюють у собі загальні цінності суспільства, що прямо впливає на суспільні відносини й розвиток держави. На цю особливість звертав увагу суддя Конституційного Суду Російської Федерації В. Лучин: «Нормативність конституційних принципів обумовлена тим, що вони акумулюють, узагальнюють найбільш важливі, соціально значущі явища і процеси матеріального й духовного життя суспільства, дають їм оцінку і вводять їх у рамки прийнятих у державі нормативів»¹. Тому логічним і правильним є процес правового закріплення цих цінностей через систему конституційних принципів, надаючи їм нормативного характеру. Свобода, будучи загальною цінністю суспільства, також потребує свого прямого закріплення для отримання статусу правового регулятора суспільних відносин та принципу Конституції.

Отже, проаналізувавши особливості принципів права, принципів конституційного ладу і конституційних принципів, їх співвідношення та місце свободи серед них, ми дійшли таких висновків. По-перше, свобода: є частиною системи принципів права та принципом конституційного ладу (хоч і не має поки що прямого закріплення в Основному Законі України), впливає на розвиток всієї правової системи; є ідеєю, що пронизує все право, й, отримавши своє конституційне закріплення, повинна пов'язувати між собою засади конституційного ладу; є фундаментом конституційного ладу, який легітимізований правом; виступає в ролі конституційного принципу; формально захищається й гарантується правом від посягань, хоча насправді, як довели події 2004 року та 2013–2014 років, може бути й обмежена.

По-друге, особливостями свободи як принципу права є: діапазон поширення на галузі права; легітимність; об'єктивність; нормативність; суспільна обумовленість; первинність відносно норми права; неможливість поглинання або скасування іншими принципами права; швидкість реагування на зміни суспільних відносин; дуалістичний характер впливу на принципи й суспільні відносини.

По-третє, свобода нерозривно пов'язана з такими принципами права, як рівність, гуманізм, справедливість, верховенство права.

По-четверте, свобода як конституційний принцип має самостійне значення й здійснює регулюючий вплив на суспільні відносини. Закріплення останнього в Конституції України надасть йому статусу правового регулятора суспільних відносин та принципу Конституції.

¹ Лучин В. О. Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации / В. О. Лучин. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. — С.11.

По-п'яте, свобода як принцип конституційного ладу визначає низку вимог, які втілилися в Основному Законі України, серед яких, зокрема, принцип диспозитивності, плюралізму та пріоритету прав і свобод. Вона потребує свого прямого закріплення в нормах Конституції України, зокрема в розділі I, де зазначені інші принципи конституційного ладу, оскільки має змістовне, фундаментальне значення для правової системи загалом, будучи при цьому глобальною ціллю держави і суспільства. Свобода є однією з найголовніших потреб людини, предметом людських прагнень і людських вимог. Так, маючи свободу вибору, кожен із нас задовольняє власні потреби й інтереси та одночасно впливає на суспільство в цілому. Тому на сучасному етапі розвитку держави свобода обов'язково потребує свого закріплення на рівні Конституції України, а саме в розділі I, як принцип конституційного ладу.

Члевик Е. Особенности свободы как принципа конституционного строя.

В статье определены особенности свободы как принципа права и принципа конституционного строя, проведено разграничение между конституционными принципами и принципами конституции.

Ключевые слова: свобода, принципы конституционного строя, свобода как принцип конституционного строя, конституционные принципы, принципы конституции.

Chlevik O. Freedom as a principle of the constitutional order and its features. *The author describes the features of freedom as a principle of law, analyzes the features of freedom as a principle of constitutional order, carries out the distinction between the constitutional principles and the principles of the constitution.*

Key words: freedom, the principles of the constitutional order, freedom as the principle of the constitutional order, the constitutional principles, the principles of the constitution.

До питання засадничих аспектів функціонування сучасної держави

А. Мацюк

кандидат юридичних наук,
помічник судді Конституційного Суду України

У статті досліджується питання розуміння такої категорії, як «установча влада» народу в контексті того, чи є вона окремою, самостійною владою. Пропонується новий підхід до розуміння цього поняття, а саме як «установчої функції народовладдя». Аналізуються зміст та сутність установчої функції в контексті її відповідності основним принципам і вимогам народовладдя.

Ключові слова: установча влада народу, народовладдя, установча функція, органи державної влади, вибори, референдум.

Сучасні реалії українського суспільства надзвичайно загострили проблему народовладдя, особливо актуально постало питання народного суверенітету, пов'язане зі здійсненням так званої установчої влади, що вважається суттю народовладдя.

Про установчу владу йдеться в багатьох наукових працях та посібниках з конституційного права, з теорії держави та права. Натомість проблема себе не вичерпала, оскільки визначення поняття та змісту цього інституту є важливим не тільки в науковому конституційно-правовому аспекті, а й у суто практичному. У зв'язку з цим слід відповісти на запитання, чи правомірно вести мову про «установчу владу», або «установчу функцію» народовладдя?

Проблема народного суверенітету, реалізація установчої влади народу в практичній площині, а також реалії сучасного конституційного процесу зумовлюють, на наш погляд, новий підхід до розуміння цього поняття. До речі, досить велику увагу цій проблемі приділило чимало конституціоналістів, зокрема Ю. Барабаш, Р. Максакова, О. Ющик, В. Копейчиков, В. Погорілко, О. Тодика, О. Галус, В. Шаповал та інші.

Першими, хто сформулював ідею про особливу юридичну природу основного закону (конституції), були представники школи природного права Х. Вольф і Е. де Ваттель. На нашу думку, їх слід вважати творцями основ концепції установчої влади, які мали широке визнання з початку Великої французької революції, хоча термін «установча влада» вони ще не використовували¹.

Визначальну роль у формуванні концепції установчої влади відіграв Е. Сійес. Він вважав: «Нація — це джерело всього. Її воля є завжди закон; насправді, вона є сама по собі законом»². Висловлюючи юридичною мовою ідею, що «нація» (народ) є основним джерелом політичної влади, Е. Сійес заклав підвалини концепції установчої влади. Це формулювання відтоді стало одним з основних про-

¹ Шаповал В. М. Феномен конституції як основного закону / В. Шаповал // Юридичний журнал «Право України». — 2014. — № 7. — С. 64–84.

² Сійес Э. Ж. Что такое третье сословие? / Э. Ж. Сийес. — СПб. : Голос, 1906. — С. 64.

дуктів сучасного конституційного дискурсу стосовно того, що конституції повинні бути підготовлені та прийняті в ім'я «народу».

Розвиваючи ідею установчої влади народу, визначний німецький філософ, політичний теоретик К. Шмідт зазначав: «Це політична воля, влада, яка здатна зробити конкретне, комплексне рішення по типу і за формою свого власного політичного існування. Це конкретне політичне буття»¹.

Грунтовним надбанням останніх років у дослідженні «установчої влади» є праці таких дослідників, як А. Негрі, М. Лоугхлін, Н. Волкер та Д.-К. Ріос.

Так, А. Негрі вважає, що установча влада — це джерело виробництва конституційних норм. Це право народу приймати конституцію і, отже, диктувати свої основоположні норми, які організовують повноваження держави. Інакше кажучи, це сила, здатна встановити новий правовий механізм для регулювання відносини у створеному співтоваристві. Вона є імперативним актом народу, що організовує ієрархію всіх гілок влади в державі². У своїй праці «Повстання: установча влада і сучасна держава» А. Негрі досліджує суперечність між «установчою владою» (*constituent power*) та «законною владою» (*constituted power*) стосовно взаємовідносин між легітимною владою народу та владою органів державної влади³.

У праці М. Лоугхліна та Н. Волкера «Парадокс конституціоналізму: установча влада та конституційна форма» сказано: «Установча влада породжує відповідні аспекти політичних взаємовідносин. Установча влада існує тільки тоді, коли більшість може проектувати себе не тільки як вираз багатьох (більшості), але в деякому розумінні — як більша частина із них (єдність). Без цього важливого аспекту не може бути установчої влади»⁴.

Д.-К. Ріос визначив: «Установча влада означає владу, яка приймає конституцію, вона є джерелом прийняття відповідних правових рішень»⁵.

Слід зазначити, що проблемі установчої влади та її подальшій розробці й удосконаленню приділили чималу увагу й сучасні вітчизняні теоретики та практики конституціоналісти.

Наприклад, О. Галус вважає, що установча функція народовладдя полягає не у здійсненні установчої влади, а у «формуванні органів державної влади і місцевого самоврядування»⁶, що, на наш погляд, означає одне й те саме.

¹ Carl Schmitt, *Constitutional Theory* J. Seitzer trans. (Durham NC: Duke University Press, 2008), 125.

² Antonio Negri, *Constituent power: The concept of a crisis* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://antonionegriinenglish.files.wordpress.com/2010/09/insurgencies_constituent_power_and.pdf

³ Negri A. *Insurgencies: Constituent Power and the Modern State* / A. Negri. — Minnesota : University of Minnesota Press, 1999. — 367 p.

⁴ *The Paradox of Constitutionalism* Constituent Power and Constitutional : [eds. M. Loughlin, N. Walker]. — Oxford : Oxford University Press, 2007. — 375 p.; Irich Preuss, 'The Exercise of Constituent Power in Central and Eastern Europe' in Loughlin & Walker eds, above n. 11.

⁵ Joel-Colon Rios *The Legitimacy of the Juridical: Constituent Power, Democracy, and the Dilemmas of Constitutional Reform*, (2010) 48 Osgoode Hall Law Journal, P. 199.

⁶ Галус О. О. Поняття та види форм безпосереднього народовладдя в Україні / О. О. Галус // Університетські наукові записки. — 2005. — № 4 (16). — С. 51–56.

Як зазначив Ю. Барабаш, «установча влада Українського народу як конституційний феномен лише набуває своїх чітких рис»¹.

Зокрема, В. Шаповал стверджує, що установча влада — це влада, яка належить безпосередньо народу та здійснюється через прийняття супремального (найвищого) правового акта з метою визначення умов державно-політичного існування самого народу. Такий акт фіксує (встановлює) організацію державної влади, зокрема «поділяє» її на окремі гілки — законодавчу, виконавчу та судову².

Таким чином, узагальнюючи думки західних й вітчизняних вчених, можна дійти висновку, що переважна більшість веде мову виключно про установчу владу як певну самостійну владу, але по-різному визначає її зміст та суть. Проте, на наш погляд, слід вести мову не про установчу владу народу, а про установчу функцію народовладдя, яка включає в себе невід'ємне право громадян брати участь у виборах та референдумах, формуючи тим самим органи державної влади, місцевого самоврядування.

Розглядаючи Конституцію України як політико-правовий документ особливого значення в аспекті формування, організації та здійснення влади, не можна не звернути увагу на те, що і в літературі, і в рішеннях Конституційного Суду України Основний Закон держави, як правило, пов'язується з проблемою «установчої влади». При цьому Конституція України визнається актом установчої влади, яка належить народу, а тому має найвищу силу.

Як відомо, доктрина конституційного права не включає установчу владу до так званої тріади державної влади, гілками якої є законодавча, виконавча і судова. Проте нерідко в правовій літературі установча влада виділяється як самостійна, з якою пов'язується прийняття конституції, внесення до неї необхідних змін та доповнень³. Отже, виникає запитання, у чому ж полягає суть установчої влади та повноважень, які має народ як суб'єкт установчої влади? У цьому разі доречно згадати рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Барабаша О. Л. щодо офіційного тлумачення частини п'ятої статті 94 та статті 160 Конституції України (справа про набуття чинності Конституцією України), в якому зазначено: «Установча влада по відношенню до так званих встановлених влад є первинною: саме в Конституції України визнано принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову (частина перша статті 6) та визначено засади організації встановлених влад, включно законодавчої»⁴. Це означає, що установча влада народу як джерело влади є основоположною щодо поділу державної влади взагалі.

¹ Барабаш Ю. Г. Установча влада Українського народу — конституційний феномен / Ю. Г. Барабаш // *Влада в Україні: шляхи до ефективності* / ред. рада : О. Д. Святоцький (голова) та ін. — К., 2010. — С. 312–322.

² Шаповал В. М. Конституція України: вже або лише п'ять років? / В. Шаповал // *Право України*. — 2001. — № 6.

³ Ющик О. І. Конституційно-правові проблеми установчої влади в Україні / О. І. Ющик // Веб-сайт журналу «Віче» Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.viche/info/journal/1778/>

⁴ Рішення Конституційного Суду України від 3 жовтня 1997 року № 4-зп/97 // Офіційний вісник України. — 1997. — № 42. — С. 59.

У зв'язку з цим постає запитання, чи є установча влада самостійною владою? Відповідь, на наш погляд, однозначна — є влада і є джерело влади, яким є народ. Що ж стосується так званої установчої влади, то вона, як вважаємо, включається в поняття установчих функцій народовладдя (влади народу). Реалізація цих функцій народом є підґрунтям формування влади взагалі (законодавчої, виконавчої, судової та самоврядування). Отже, використання терміна «установча влада», на нашу думку, є суто умовним. Водночас поняття народовладдя охоплює не тільки установчі функції, а й певні його законодавчі функції, які реалізуються народом через референдум.

Установча функція народу в найбільше загальному вигляді закріплена в статті 5 Конституції України стосовно того, що він є єдиним джерелом влади. Установчо-конституційна функція народовладдя звичайно реалізується у процесі прийняття, реалізації, зміни або скасування конституції, і тим самим уповноважує тільки народ встановлювати чи змінювати форму державного правління як один із елементів конституційного ладу.

Певні елементи народовладдя в аспекті його установчої функції зафіксовані у порядку внесення змін до Конституції України. Зокрема, у статті 156 Конституції України записано, що законопроект про внесення змін до розділів «Загальні засади», «Вибори. Референдум» та розділу «Внесення змін до Конституції України», який подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом¹. Слід вказати, що конституційно-правове регулювання інституту референдуму є одним із проблемних питань в Україні.

На жаль, Закон України «Про всеукраїнський референдум»² не вирішує всіх проблемних питань, а деякі з них значно ускладнює. Виходячи з того, що референдум є важливою складовою народовладдя, його установчих функцій, до його конституювання і законодавчої регламентації слід підходити виваженіше. Насамперед, жодний механізм проведення референдуму навіть потенційно не може бути використаний проти самого народу. У зв'язку з цим доцільно навести й проаналізувати деякі положення зазначеного закону, аби зрозуміти його правову некоректність.

Так, зокрема, цей закон не встановлює мінімальної необхідної кількості громадян, які мають взяти участь у референдумі, щоб вважати його таким, що відбувся, тобто всеукраїнським. Натомість у частині шостій статті 93 закону зазначено, що «питання, винесене на всеукраїнський референдум, вважається схваленим (затвердженим), якщо за це проголосувало більше половини голосів учасників референдуму, що взяли участь у голосуванні»³. Тобто якщо участь у референдумі взяли десять відсотків громадян, внесених у реєстр учасників референдуму, то для схвалення питання, що винесене на нього, досить і шести відсотків. Але ж йдеться про затвердження рішення, обов'язкового для всієї країни. Водночас

¹ Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

² Закон України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 р. № 5475-VI // Офіційний вісник України. — 2012. — № 92. — С. 7.

³ Там само.

встановлення необхідної кількості учасників референдуму, а це має бути не менше 50–60 відсотків, не суперечить принципу вільної участі в ньому, а навпаки, є свідченням його легітимності і відповідає самій суті всенародного референдуму, його свідомій підтримці народом. До речі, згідно зі статтею 14 цього закону суб'єктом ініціювання всеукраїнського референдуму є український народ, а суб'єктом прийняття рішень за цим законом на референдумі може бути лише незначна його частина.

Загалом, на наш погляд, різноманітні дискусії щодо концепції «установчої влади народу» у теоретичному й практичному аспектах реального конструктиву не дають. Як відомо, термін «установча влада», крім наукових джерел, ані в Конституції України, ані в чинному законодавстві не згадується, окрім як у рішеннях Конституційного Суду України від 3 жовтня 1997 року № 4-зп (справа про набуття чинності Конституцією України)¹ та від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 (справа щодо прийняття Конституції та законів України на референдумі)².

Уважне вивчення думок щодо поняття установчої влади та її змісту приводить до однозначного висновку, що йдеться, по суті, як вже зазначалося, про народовладдя та його установчу функцію. Варто з цього приводу привести й окремі положення згаданих рішень Конституційного Суду України: «установча влада є виключним правом народу», «установча влада... є первинною», «порядок здійснення установчої влади визначається Конституцією та законами України» тощо. Отже, мається на увазі ні що інше як здійснення народовладдя. До речі, в Конституції України йдеться про здійснення не установчої влади, а влади народу взагалі (стаття 5 Конституції України).

У зв'язку з цим, на нашу думку, розгляд установчої влади як чогось суто самостійного не містить ані практичного, ані наукового сенсу, оскільки вона є органічним елементом народовладдя, його установчою функцією. Як саме народовладдя не є окремою владою, а її джерелом, так і його установча функція не є владою. Тому використання такого терміна слід вважати умовним. Всеукраїнський референдум є формою здійснення народовладдя, його установчої функції безпосередньо, а не установчої влади, як це стверджується у Рішенні Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008³, й саме такий підхід, на наш погляд, відповідає змісту статті 5 Конституції України.

До речі, в чинній Конституції України не використовується і термін «народовладдя», який точно відповідає суті статті 5 Конституції України про те, що народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні, а також статті 69 стосовно того, що «народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії»⁴. Натомість розділ другий

¹ Рішення Конституційного Суду України від 3 жовтня 1997 року № 4-зп/97 // Офіційний вісник України. — 1997. — № 42. — С. 59.

² Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 // Вісник Конституційного Суду України. — 2008. — № 3. — С. 15.

³ Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 // Вісник Конституційного Суду України. — 2008. — № 3. — С. 15.

⁴ Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

Декларації про державний суверенітет України має назву «Народовладдя», в якому останнє розкривається як повновладдя народу України¹.

Слід зауважити, що відповідно до статті 5 Конституції України народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, тобто закладено певні законодавчі, виконавчі та самоврядні елементи установчої функції народовладдя. Це зумовлює законодавче та практичне вдосконалення зазначених функцій народовладдя. Саме в цьому напрямі знаходиться розв'язання проблеми народовладдя, тим більше, що термін «установча влада» зумовлює з'ясування її суб'єкта. Виявляється, що окрім народу, такими носіями установчої влади є й інші суб'єкти, включаючи Верховну Раду України, Президента та Уряд України, а також органи, визначені законом здійснювати установчі функції.

У зв'язку з цим не слід ускладнювати проблему реалізації народовладдя дискусіями про так звану установчу владу, оскільки народовладдя здійснюється шляхом реалізації установчих, законодавчих, виконавчих, судових та самоврядних функцій усією системою представницьких, самоврядних інститутів держави і суспільства.

Зрозуміло, слід відрізнити установчу функцію народовладдя від установчих функцій, зокрема, парламенту чи уряду, які мають делегований характер. У цьому випадку протиставляти установчу владу народу (а це ні що інше як установча функція народовладдя) установчим функціям парламенту немає жодного сенсу². Крім того, за чинною Конституцією України установча функція народу у формуванні органів державної влади, по суті, обмежується виборами до Верховної Ради України та через делеговані їй повноваження, тобто через установчі функції парламенту, формуванням окремих органів державної влади, зокрема, наданням згоди на призначення Прем'єр-міністра України та призначенням чи обранням на посади, звільненням з посад осіб у випадках, передбачених Конституцією України. Насамперед це стосується формування Рахункової палати, Ради Національного банку України, Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, Центральної виборчої комісії, Конституційного Суду України, надання згоди на призначення і звільнення з посад Генерального прокурора України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови фонду державного майна України. Водночас залишається поза компетенцією парламенту питання призначення голів обласних і районних державних адміністрацій.

Таким чином, механізм реалізації народовладдя через органи державної влади не зовсім відповідає його вимогам, а тому є потреба в удосконаленні гарантій реалізації народовладдя як на конституційному, так і на законодавчому рівнях, а саме в наданні їм визначальних повноважень у життєдіяльності місцевих і регіональних громад, оскільки існуючі важелі контролю з боку суспільства органів державної влади не є ефективними. Тож проблема полягає не у з'ясуванні відмінностей між поняттями «установча влада» та «установча функція», а в ради-

¹ Декларація про державний суверенітет України, 1990 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.

² Мірошніченко Ю. Р. Конституційно-правове забезпечення народовладдя в Україні : монографія / Ю. Р. Мірошніченко ; за ред. О. Л. Копиленка. — К., 2012. — С. 143–144.

кальному вдосконаленні законів про всеукраїнський референдум, про вибори до Верховної Ради України та органів місцевого самоврядування.

Поняття та зміст народовладдя, на наш погляд, розкриваються на двох рівнях. На першому, визначальному рівні, виокремлюється його установча функція щодо формування органів державної влади та органів місцевого самоврядування шляхом виборів і законодавча — прийняття законодавчих актів шляхом всеукраїнського й місцевих референдумів. Тобто йдеться про безпосередню демократію, безпосереднє здійснення народовладдя. На другому рівні народовладдя як єдиного джерела влади виділяються законодавча, виконавча та судова гілки державної влади та місцеве самоврядування.

Отже, як з наукового погляду, так і з практичного слід розрізняти поняття «народовладдя», «державна влада», «місцеве самоврядування» та «установча функція народовладдя». Зрештою, проблему народовладдя та його установчої функції потрібно перенести у практичну площину в аспекті вдосконалення формування, організації і здійснення влади взагалі й державної влади зокрема.

Мацюк А. К вопросу основополагающих аспектов функционирования современного государства. В статье исследуется вопрос понимания такой категории, как «учредительная власть народа» в контексте того, является ли она отдельной, самостоятельной властью. Предлагается новый подход к пониманию данного понятия, а именно как «учредительной функции народовластия». Анализируется содержание и сущность учредительной функции в контексте ее соответствия основным принципам и требованиям народовластия.

Ключевые слова: учредительная власть народа, народовластие, учредительная функция, органы государственной власти, выборы, референдум.

Matsiuk A. On the basic aspects of the modern state functioning. The article examines the issue of understanding of such category as «constituent power» of the people as to whether it constitutes separate, independent «authorities». Therefore, a new approach to the understanding of this concept, namely as «constituent function of democracy» is proposed. The content and nature of the constituent functions in the context of their conformity with the essential principles and requirements of democracy are analyzed.

Key words: constituent power of the people, democracy, constituent function, public authorities, elections, referendum.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Практика органів конституційної юрисдикції та Європейського суду з прав людини з питань люстрації

*Оберігати своє достоїнство можна будь-коли і будь-де;
мова не про якесь одноразове рішення, а про щоденну і доволі
копітку «екзистенціальну практику».*

Вацлав Гавел

Саме поняття «люстрація» (від лат. *lustratio*) перекладається як «очищення». У Стародавніх Греції та Римі це був процес, в результаті якого окремі особи або громади урочисто «очищалися» від моральної скверни.

У результаті історичного розвитку поняття набуває нового значення і його розуміють як тривалу або довічну заборону обіймати посади в системі публічної служби для осіб, які скомпрометували себе зв'язками з певною політичною партією.

Найбільшого поширення цей термін набув у 90-ті роки минулого століття. Механізми люстрації були запроваджені в Німеччині, Польщі, Чехії, Угорщині, Румунії, Литві, Латвії, Естонії, Грузії.

Люстрація характеризується тим, що більшість її процедур часто виходить за межі юридичних норм правового поля, яке сформувалося в тій чи іншій країні. Закони про люстрацію передбачають можливість покарання за діяльність чи бездіяльність, які, з погляду норм права, що існували за попередньої політико-правової системи, не вважалися злочином¹.

Разом з механізмами люстрації з'явилися і спроби судового оскарження. Розглянемо деякі рішення конституційних судів та практику Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) з цього питання.

Однією з перших люстраційних процесів розпочала Федеративна Республіка Німеччина. Німецький договір про об'єднання, підписаний 31 серпня 1990 року, надав можливість звільнити з державної служби колишніх високопосадовців Німецької Демократичної Республіки, партійних функціонерів, керівників профспілок та співробітників Служби безпеки НДР. Зокрема, в рішенні від 21 травня 1996 року² Федеральний Конституційний Суд Німеччини зазначив, що перехід від диктатури до демократії допускає виняток із правил.

¹ Полтавець С. Люстрація: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії / С. Полтавець // Громадська думка про правотворення (Інформаційно-аналітичний бюлетень на базі оперативних матеріалів). — 2014. — № 4 (62). — С. 15–18.

² Europäische Grundrechte-Zeitschrift, 1996, 412.

Рішення від 19 червня 1992 року (справа № У 6/92) було першим на розгляді Конституційного Трибуналу Республіки Польща (далі — Трибунал) серед справ щодо люстрації. На думку Трибуналу, з принципу демократичної правової держави про те, що кожне правове регулювання, навіть те, яке має статутний характер і дозволяє державному органу зазіхати на сферу громадянських прав і свобод, впливає, що ці положення мають задовольняти достатньо специфічні вимоги.

Трибунал розуміє необхідність точного визначення допустимої сфери втручання, а також способу, яким суб'єкт, свободи і права якого обмежені, може захистити себе від невинуватеного порушення своїх інтересів. У демократичній правовій державі всі форми порушення особистих інтересів мають бути забезпечені можливістю оцінки доцільності заходів, що вживає державний орган.

У рішенні від 14 липня 1993 року (справа № Вт 5/93) Трибунал зазначив, що подання кандидатом в депутати недостовірних відомостей стосовно його діяльності в органах, перерахованих у законі про вибори, або таємного співробітництва з такими органами має бути морально і політично засуджено.

У рішенні від 21 жовтня 1998 року (справа № К 24/98) Трибунал підкреслив, що люстраційний закон не передбачає контролю минулого осіб, які прагнуть виконувати державні функції, а вимагає тільки достовірної інформації в деклараціях, поданих особами. Таким чином, питання полягає не в покаранні за сам факт співробітництва, а, скоріше, в дотриманні принципу правдивості.

У рішенні від 10 листопада 1998 року (справа № К 39/97) Трибунал сформулював визначення поняття «співпраця» («співробітництво») і навів п'ять передумов, які в сукупності характеризують «співпрацю» зі слідчими підрозділами агентства з державної безпеки. По-перше, така співпраця мала складатися з підтримки контактів з агентством з державної безпеки, забезпечуючи тим самим орган інформацією; по-друге, взаємодія мала бути свідомою, тобто особам, які здійснюють таку співпрацю, має бути відомо, що вони встановили контакт з представниками однієї з установ, перелічених у пункті 1 статті 2 закону про люстрацію; по-третє, взаємодія має бути секретною; по-четверте, співпраця має полягати у наданні оперативної інформації агентствам, зазначеним у статті 2 закону про люстрацію; по-п'яте, співпраця не може бути обмежена тільки волевиявленням, а має матеріалізуватися у свідомому зобов'язанні з метою виконання обов'язків, що впливають з безпосереднього співробітництва.

Метою такого законодавчого врегулювання є забезпечення прозорості суспільного життя, попередження шантажу фактами з минулого, які могли б бути визнані як компромат. Сам факт співпраці не заважає будь-якому громадянину виконувати державні функції, і процедура люстрації просто розглядає достовірність даних осіб, які вже виконують або прагнуть виконувати такі функції. Негативні наслідки для осіб виникають не через співпрацю, а у зв'язку з подачею неправдивих відомостей.

Трибунал висловлює думку, що подання неправдивої заяви про люстрацію може служити основою для пошуку порушення принципів лояльності по відношенню до інших громадян особою, що є кандидатом на посаду, призначення на яку здійснюється шляхом загальних виборів.

У рішенні від 5 березня 2003 року (справа № К 7/01) Трибунал підкреслює, що процедура люстрації має на меті захист відкритості суспільного життя.

Формальний критерій щодо належності державних структур до органів безпеки не веде до оцінки поведінки, мотивів або ступеня вини окремих чиновників і співробітників таких органів, а полягає в оцінці ролі і функцій органів у минулому. Роль, яка була закладена в преамбулі Конституції 1997 року, полягала в порушенні фундаментальних прав і свобод особистості. Трибунал вважає, що неподання декларації може, з урахуванням люстрації, поставити під сумнів зобов'язання особи, тоді як потенціал спору щодо цього питання породжує серйозні правові наслідки для людини та може бути об'єктом окремого рішення, в якому люстрована особа користуватиметься усіма процесуальними гарантіями. Трибунал не має сумніву, що неподання декларації є порушенням положень закону і може призвести до серйозних правових наслідків для особи. Оцінка цього має бути надана відповідним загальним чи адміністративним судом і може вплинути на рішення щодо доцільності подальшого перебування особи на цій роботі. Крім того, Трибунал визнає, що відсутність конкретного попереднього судового порядку, пов'язаного з публікацією оголошень про люстрацію, не порушує права люстрованої особи на звернення до суду.

У рішенні від 28 травня 2003 року (справа № К 44/02) Трибунал заявляє, що на основі закону не можна говорити про «стигматизацію» будь-яких осіб чи будь-якої колишньої діяльності, яку вони здійснювали.

У рішенні від 26 жовтня 2005 року (справа № К 31/04) Трибунал визнає, що існує необхідність надання повного доступу до всіх документів, розглянутих Інститутом національної пам'яті, та надання статусу потерпілої особи не тільки при наглядовому розгляді, а й для осіб, які ініціюють такі справи.

Рішення, що стосується правового статусу фізичної особи, не може ґрунтуватися на документах чи інформації, які мають статус таємних, а тому є недоступними як для особи, так і для контролю з боку суду для прийняття рішень у справі, оскільки це пов'язано з сутністю права на суд і права на справедливий судовий розгляд.

Трибунал також розглядає мету люстраційного закону. Основною метою є розкриття фактів роботи або служби в органах державної безпеки або співпраці з ними в період з 1944 року до 1990 року. На думку Трибуналу, право громадськості на інформацію має бути реалізовано за допомогою діяльності журналістів. Відповідно, сфера дії права на інформацію для журналістів та інших членів суспільства не повинна різнитися, оскільки доступ журналістів до документів, що містять дані, які стосуються потерпілих або сторонніх осіб, є формою реалізації прав, гарантованих суспільству в цілому.

Таким чином, якщо законодавець вважає, що не кожна людина має вільний доступ до документів, зібраних в архіві Інституту національної пам'яті, то надання такого доступу для журналістів, виключно з огляду на їх професію і без необхідності зазначати й обґрунтовувати мету дослідження, має бути визнано конституційно необґрунтованим привілеєм, наданим цій професійній групі.

Польська Конституція передбачає загальне право на доступ до офіційних документів і даних, а також право вимагати виправлення або видалення недостовірної чи неповної інформації. Існує необмежена сфера застосування права на інформаційну автономію через гарантію права на судовий захист своєї честі й гідності. Будь-яке обмеження цього права має відповідати принципу пропорційності.

Держава може здобувати та збирати інформацію про громадян тільки в тих межах, які прийняті і є необхідними в демократичній правовій державі, але людина має право на судовий захист свого приватного і сімейного життя, честі і гідності, а також на виправлення невірної та неповної інформації. Ці дві конституційні норми є обов'язковими для будь-якої процедури люстрації.

Принцип пропорційності слід розуміти не тільки як складову конституційного принципу, який не допускає обмеження прав і свобод людини, а й як невід'ємний елемент концепції демократичної держави. Цей принцип разом з істотними компонентами законодавчого регулювання описує, зокрема, й ергономічний компонент: суб'єктивний і об'єктивний обсяг регулювання, межі втручання з боку держави в особисті або суспільні справи окремих осіб, який залежить від характеру та тяжкості санкцій.

Згідно з Конституцією Республіки Польща у правовій державі секретні нормативні або квазі-нормативні акти не мають сили закону. Відповідно вони не є джерелом будь-яких прав чи зобов'язань, наданих або накладених на громадян. Правовий статус громадян в демократичній державі повинен визначатися виключно за допомогою конституційних джерел права.

У рішенні від 11 травня 2007 року щодо конституційності Закону про розкриття інформації щодо документів державних секретних служб 1944–1990 років від 18 жовтня 2006 року (Закон про люстрацію) (у редакції Закону від 14 лютого 2007 року) та інших законів, до яких ними внесені зміни)^{1, 2} Трибунал визнав кон-

¹ K 2/07 / f) / g) Dziennik Ustaw (Official Gazette), 2006, no. 85, item 571; Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 2007, no. 35, item 48.

² Judgment U 6/92 of 19.06.1992, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego (Official Digest), 1992, no. 1, item 13; Resolution W 5/93 of 14.07.1993, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego (Official Digest), 1998, no. 2, item 48; Judgment K 25/95 of 03.12.1996, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 1996, no. 6, item 52; Bulletin 1996/3 [POL-1996-3-018]; Judgment K 24/97 of 31.03.1998, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 1998, no. 2, item 13; Bulletin 1998/1 [POL-1998-1-007]; Judgment K 24/98 of 21.10.1998, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 1998, no. 6, item 97; Judgment K 39/97 of 10.11.1998, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 1998, no. 6, item 50; Bulletin 1998 Bulletin 1 998/3 [POL-1998-3-018]; Judgment K 30/98 of 23.06.1999, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 1999, no. 5, item 101; Bulletin 1999/2 [POL-1999-2-023]; Judgment K 4/99 of 20.12.1999, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 1999, no. 7, item 165; Bulletin 2000/1 [POL-2000-1-003]; Judgment K 21/99 of 10.05.2000, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 2000, no. 4, item 109; Bulletin 2000/2 [POL-2000-2-013]; Judgment SK 18/01 of 08.04.2002, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 2002, no. 2, item 16; Bulletin 2002/3 [POL-2002-3-024]; Judgment SK 5/02 of 11.06.2002, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 2002, no. 4, item 41; Bulletin 2002/2 [POL-2002-2-018]; Judgment K 7/01 of 05.03.2003, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 2003, no. 3, item 19; Bulletin 2003/2 [POL-2003-2-017]; Judgment K 44/02 of 28.05.2003, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 2003, no. 5, item 44; Judgment SK 12/03 of 09.06.2003, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 2003, no. 6, item 51; Bulletin 2003/3 [POL-2003-3-024]; Judgment SK 53/03 of 02.03.2004, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 2004, no. 3, item 16; Procedural decision SK 32/01 of 14.04.2004, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 2004,

ституційними положення щодо зобов'язання подавати декларації про люстрацію для адвокатів, юридичних консультантів, державних нотаріусів, судових виконавців, а також осіб, які є кандидатами на виборах до муніципальних рад, районних рад або регіональних асамблей. Неконституційними були визнані положення, зокрема, щодо зобов'язання подавати декларації про люстрацію для академіків вищих освітніх закладів, осіб, які виконують управлінські функції у приватних школах, журналістів, аудиторів та податкових консультантів; надмірно широкого і неточного визначення понять «органи безпеки» і «співробітництва»; позбавлення суду права встановлювати менший період втрати права балотуватися в кандидати на виборах (відповідне положення передбачало лише одну санкцію за подання недостовірної декларації про люстрацію — втрату такого права протягом 10 років); санкції, яка визначає фіксований період втрати права виконувати публічні функції протягом 10 років, яка застосовується автоматично в силу закону у випадку встановлення недостовірності декларації про люстрацію; зобов'язання подавати декларації про люстрацію особами, обраними на загальних виборах, які мали місце до набрання чинності законом.

У рішенні від 26 листопада 1992 року щодо відповідності Закону № 451/1991 Coll.1 Хартії основних прав Європейського Союзу, Міжнародному пакту про громадянські і політичні права, Міжнародному пакту про економічні, соціальні і культурні права, Конвенції про дискримінацію в галузі праці та занять 1958 (№ 111),

no. 4, item 35; Judgment K 20/03 of 13.07.2004, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 2004, no. 7, item 63; Judgment SK 1/04 of 27.10.2004, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 2004, no. 9, item 96; Judgment K 31/04 of 26.10.2005, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 2005, no. 9, item 103; Bulletin 2005/3 [POL-2005-3-010]; Judgment K 17/05 of 20.03.2006, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 2006, no. 3, item 30; Bulletin 2006/3 [POL-2006-3-011]; Judgment SK 21/04 of 26.07.2006, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 2006, no. 7, item 88; Judgment U 5/06 of 16.01.2007, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 2007, no. 1, item 3; Judgment K 8/07 of 13.03.2007, Orzecznictwo Trybunalu Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy (Official Digest), 2007, no. 3, item 26.

¹ Закон № 451/1991 Coll., який встановлює деякі додаткові передумови для зайняття певних посад в органах державної влади та організаціях Чеської і Словацької Федеративної Республіки, Чеської Республіки та Словацької Республіки на п'ять років (термін продовжений ще на п'ять років у 1996 році), позбавляє права обіймати певні керівні посади (як виборні, так і призначувані) у державному апараті будь-якій особі, яка під час комуністичного режиму брала участь у виконанні певних функцій або діяльності. Державні посади, на які розповсюджуються такі обмеження, охоплюють усі виборні або призначувані посади в державних адміністративних органах, посаду судді, адміністративні посади різних верховних державних органів, керівні посади в армії або в університетах, а також посади на державному радіо, телебаченні та у пресі. Діяльність чи посади, займані в період комуністичного режиму, які дискваліфікують осіб, включають такі: вищі посадові особи Комуністичної партії, офіцери Державної Служби Безпеки або студенти, які готувалися для зайняття такої посади в радянських університетах, а також різні категорії секретних інформаторів поліції. Особи, які обираються чи призначаються на посаду, на яку поширюються обмеження, зобов'язані подати до Міністерства внутрішніх справ декларацію про те, що вони не підпадають під жодну з перерахованих категорій. Подання цієї декларації є абсолютною вимогою для зайняття таких посад, а тому той, хто її не подає або не може подати, не може обіймати такі посади.

Віденській конвенції про право міжнародних договорів, Конституції Чеської і Словацької Федеративної Республіки, а також Конституційному закону № 143/1968 «Про Чехословацьку Федерацію»¹ Конституційний суд Чеської і Словацької Федеративної Республіки² визнав такими, що не відповідають Хартії основних прав і свобод, Конституції Чеської і Словацької Федеративної Республіки, Міжнародному пакту про економічні, соціальні і культурні права, законодавчі положення, які закріплюють, що умовою зайняття посади, визначеної у статті 1 цього закону (тобто виборної посади, а також такої, на яку призначаються у деяких органах, зокрема, у державних органах управління), є те, що у період з 25 лютого 1948 року до 17 листопада 1989 року громадянин не був свідомим співробітником Державної Служби Безпеки. Свідоме співробітництво з Державною Службою Безпеки означає, що громадянин значився у матеріалах Державної Служби Безпеки як довірена особа, кандидат для секретного співробітництва або секретний співробітник з конфіденційним контактом і знав про те, що він зустрічався з офіцером Національної Поліції і секретно надавав йому доповіді або виконував визначені ним завдання. Громадянин повинен задокументувати факти, зазначені у пункті «с» частини першої статті 2 декларації, виданій Федеральним міністерством внутрішніх справ, або висновку спеціальної комісії. Громадянин — кандидат на посаду, визначену у статті 1, повинен подати декларацію про те, що він не був і не є співробітником будь-якої зарубіжної служби інформації або розвідки. Кожен, хто надає спеціальній комісії неправдиві свідчення про обставини, що мають значення для її висновку, або приховує такі обставини, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі строком до трьох років або штрафу.

Суд вказав, що демократична держава має не лише право, а й обов'язок утверджувати та охороняти принципи, на яких вона заснована, і, відповідно, вона не може бути бездіяльною щодо ситуації, за якої керівні посади на всіх рівнях державного та економічного управління займали згідно з неприйнятими нині критеріями тоталітарної системи. У демократичному суспільстві працівники державних і публічних органів (а також працівники, які мають відношення до державної безпеки) повинні відповідати певним громадянським критеріям, які можна охарактеризувати як лояльність до демократичних принципів, на яких заснована держава. Такі обмеження можуть стосуватися конкретної групи осіб, без індивідуального оцінювання.

Оскаржуваний закон не має ознак кримінального ні за своєю суттю, ні за своїм змістом, ні з огляду на те, що він обумовлює будь-який вид відповідальності. Основна мета цього закону полягає у встановленні, виключно на майбутнє, передумов для зайняття певних чітко визначених посад або участі у певних видах діяльності, передбачених законом, протягом перехідного періоду. Принцип ретроактивності не може

¹ Sbírka usnesení a nálezu Ústavního soud CSFR (Official Digest), 14, 56.

² У 1989–1992 країна мала назву Чеська і Словацька Федеративна Республіка, проте федерація виявилася нестабільною. 17 липня 1992 року Народна рада Словаччини приймає декларацію про незалежність Словацької республіки. Остаточною ж датою розпаду Чехословаччини вважають 1 січня 1993 року. Провідну роль у веденні мирних переговорів з розділення країни відіграли тодішні прем'єр-міністри республік Вацлав Клаус та Володимир Мечіар. Завдяки мирному протіканню процесу розділу країни його іноді називають «оксамитовим розлученням».

застосовуватися до оскаржуваного закону. Він не передбачає, що зайняття певних посад в минулому було незаконним або юридично значущим фактом чи матеріальним елементом злочину, і таким чином не надає жодних правових підстав для висновків про його застосування зі зворотною дією. Він лише встановлює деякі додаткові передумови для зайняття в майбутньому певних керівних посад.

Пізніше вже Конституційний Суд Чеської Республіки в рішенні від 5 грудня 2001 року щодо конституційності Закону № 451/1991 Coll. (великий люстраційний закон), Закону № 279/1992 Coll. стосовно окремих додаткових передумов для зайняття певних посад, які заповнюються за призначенням членами Поліції Чеської Республіки та членами Служби виправлень Чеської Республіки, із наступними змінами (малий люстраційний закон), Закону № 422/2000 Coll., який вносить зміни у великий люстраційний закон, та Закону № 424/2000 Coll., який вносить зміни у малий люстраційний закон, неконституційними визнані положення малого люстраційного закону, пов'язані з положеннями великого люстраційного закону, визнаними неконституційними Рішенням Конституційного Суду Чеської і Словацької Федеративної Республіки від 26 листопада 1992 року.

Конституційний Суд зазначив, що, погоджуючись зі своїм попередником, вважає близький зв'язок осіб з тоталітарним режимом і його репресивними компонентами обставиною, яка може поставити під сумнів політичну лояльність і зашкодити довірі до державних служб демократичної держави, а також загрожує такій державі та її утвердженню. Він вказав, що великий і малий люстраційні закони досі захищають існуючий суспільний інтерес, або, інакше кажучи, вони переслідують легітимну мету, яка полягає в активному захисті демократичної держави від небезпек, які можуть бути завдані їй недостатньо лояльними та малонадійними державними службами. Обидва закони переслідують цю легітимну мету, встановлюючи деякі передумови для зайняття певних посад у державних органах та установах, у Поліції Чеської Республіки та у Службі виправлень Чеської Республіки.

У рішенні від 13 березня 2008 року (справа Pl. US 25/07)¹ Конституційний Суд вказав, що відповідно до принципу поділу влади (стаття 2.1 Основного Закону країни) до його повноважень не віднесено розгляд доцільності створення державної установи, метою якої є вивчення певного сегмента історії; ці рішення приймає законодавчий орган. Конституційний Суд вважає, що держава має законне право на створення такого закладу — Інституту з вивчення тоталітарних режимів, але Конституційний Суд не може розглядати доцільність створення такої установи, тому що такий розгляд потрапляє в поле прийняття політичних рішень. Конституційний Суд визначив межі інтересу у захисті демократії та інтересу до розуміння минулого в контексті права на доступ до певної державної посади. Він дійшов висновку, що на даний момент існує суспільний інтерес в захисті демократії, і на момент прийняття рішення Суду він переважає.

Конституційний Суд Литовської Республіки в рішенні щодо конституційності статей 1 і 2, частини другої статті 3 Закону «Про оцінку Комітету державної безпеки СРСР (НКВС, НКДБ, МДБ, КДБ) та сучасної діяльності кадрових співробітників цієї організації», а також частин першої та другої статті 1 Закону «Про введення

¹ Sbírka zákonu (Official Gazette), 160/2008; Sbírka nálezu a usnesení (Collection of decisions and judgments of the Constitutional Court) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://nalus.usoud.cz>

в дію Закону «Про оцінку Комітету державної безпеки СРСР (НКВС, НКДБ, МДБ, КДБ) та сучасної діяльності кадрових співробітників цієї організації» від 4 березня 1999 року¹ визнав конституційними положення стосовно заборони колишнім кадровим співробітникам Комітету державної безпеки СРСР (КДБ) обіймати посади службовців у державному апараті держави або бути її посадовими особами, а також щодо звільнення тих, хто вже обіймає посади у державному апараті або є посадовою особою; заборони колишнім кадровим співробітникам КДБ працювати не лише в державних установах, а й у приватних банках, кредитних спілках, охоронних структурах, комунікаційних системах тощо, здійснювати приватну адвокатську діяльність, бути нотаріусом або займатися іншою приватною діяльністю; повідомлення колишніми регулярними співробітниками КДБ Департаменту державної безпеки про свою колишню діяльність і зв'язки з колишніми співробітниками і агентами КДБ.

Неконституційними були визнані положення щодо рішення про незастосування обмеження діяльності штатних співробітників КДБ, що приймається Комісією у складі 3 осіб, яка формується і регламент діяльності якої затверджується Президентом Республіки; відсутності можливості у особи оскаржити в суді рішення, прийняте Центром досліджень з питань геноциду людей і опору Литви та Департаментом державної безпеки, а також Комісією, створеною Президентом Республіки.

Конституційний Суд Литви зазначив, що вплив держави на приватну сферу обмежений і її можливості контролювати цю сферу зменшені. Відповідне обмеження в цій сфері може бути виправданим тільки у тих випадках, коли це пов'язано з життєвими інтересами суспільства і держави. Зрештою обсяг обмежень не може спростувати обмежені права в цілому. Таким чином, природа, межі та критерії обмежень повинні бути чіткими і відповідати поставленим завданням. Законодавчо встановлені обмеження, по суті, не заперечують право на вільний вибір професії або роду занять. Закон визначає лише певні посади або підприємства, установи, організації та конкретні види діяльності, які, на думку законодавця, є винятково важливими для суспільства, держави та їх безпеки, тому не має бути жодних сумнівів щодо довіри та відданості людей, які там працюють. Відсутність положень, що закріплюють право фізичних осіб на звернення до суду для оскарження рішень стосовно них, суперечить частині першій статті 30 Конституції.

Конституційний Суд Республіки Албанія також неодноразово звертався до розгляду конституційності люстраційних механізмів. Зокрема, у рішенні від 21 травня 1993 року щодо конституційності Закону «Про створення комісії для перегляду ліцензій на здійснення адвокатської діяльності та про внесення змін до Закону від 18 грудня 1991 року № 7541 “Про адвокатську діяльність в Республіці Албанія”» від 26 січня 1993 року № 7666 конституційним було визнано положення щодо повноваження Наглядової ради в результаті перевірки порушень під час виконання обов'язків вживати заходів щодо позбавлення адвоката або помічника адвоката права на зайняття професійною діяльністю адвоката на строк до п'яти років. У свою чергу, неконституційними були визнані положення щодо повноваження Комісії з перегляду ліцензій на здійснення адвокатської діяльності, яка створюється при Міністерстві юстиції, переглядати ліцензії на здійснення адво-

¹ Valstybes Zinios (Official Gazette), 23-666, 10.03.1999.

катської діяльності, видані до моменту набрання чинності цим Законом; недопуску юристів, які протягом будь-якого періоду за часів партійної держави виконували обов'язки, законодавчо закріплені у відповідному переліку, до роботи захисниками протягом п'яти років; надання Вищій раді юстиції виключної компетенції затверджувати склад Комісії з перегляду ліцензій на здійснення адвокатської діяльності і розглядати апеляції на рішення цієї Комісії, які адвокати, чії ліцензії були відкликані, можуть подати протягом встановленого періоду часу.

Конституційний Суд зазначив, що адвокатура в Республіці Албанія є спеціалізованим професійним об'єднанням, управління яким згідно з відповідним законом або статутом здійснюють безпосередньо обрані ним органи. Таким чином, жоден органічний або звичайний закон не може скасувати конституційний принцип, також закріплений в сучасних міжнародних актах, за яким адвокатура є вільною професією і, отже, самоврядною.

У законі використане формулювання, за яким вид обов'язку, що його юрист виконував у визначених органах партійної держави, використовується як єдиний критерій, що є визначальним для позбавлення його ліцензії на зайняття професійною діяльністю, незалежно від того, чи мав і має він відповідні моральні та професійні якості. Це суперечить демократичному принципу індивідуальної оцінки. Юридично загальноприйнятим є те, що тільки компетентний суд може своїм остаточним рішенням визнати людину винною у скоєнні злочину, і в жодному разі це не може бути Комісія з перегляду ліцензій на здійснення адвокатської діяльності. Отже, цим положенням порушуються два конституційні принципи: поділ влади і презумпція невинуватості.

Повноваження Вищої ради юстиції можуть застосовуватися лише щодо суддів першої інстанції, апеляційних суддів та працівників прокуратури (тобто функціонерів судової влади (магістратів) і не можуть бути поширені на адвокатів, які є вільними робітниками, а не магістратами.

В іншому рішенні від 31 січня 1996 року щодо конституційності Закону № 8001 «Про геноцид і злочини проти людяності, скоєні в Албанії під час комуністичного режиму з політичних, ідеологічних та релігійних причин» від 22 вересня 1995 року та Закону № 8043 «Про контроль за моральним обличчям посадових осіб та інших осіб, пов'язаних із захистом демократичної держави» від 30 листопада 1995 року¹ Конституційний Суд визнав конституційними положення щодо уповноваження органів прокуратури на проведення на пріоритетній основі розслідування діяльності, пов'язаної із злочинами проти людяності, скоєних під час комуністичного режиму; проведення відповідних судових розглядів за чинним Кримінально-процесуальним кодексом.

Неконституційними були визнані положення про включення до переліку посад, яких стосуються відповідні обмеження, посад журналістів; запровадження кримінальної відповідальності за відмову від дачі свідчень або надання неправдивих показань або свідчень перед комісією; надання повноважень міністру юстиції звертатися за перевіркою керівних органів політичних партій і об'єднань; фіксований строк обмеження у п'ять років (замінено словами «до п'яти років»); термін

¹ Fletorja Zyrtare (Journal officiel), 1/1996, 20-27.

для прийняття рішення комісією (парламент має доповнити відповідну норму положенням, яке запровадило б гарантії дотримання цього терміну).

Конституційний Суд, зокрема, зазначив, що професія журналіста є вільною професією, заснованою на особистій ініціативі та діяльності, і не має нічого спільного з державною службою; неправдиві свідчення, відмова від дачі свідчень і неправдивий висновок експерта є кримінальними злочинами тільки тоді, коли такі дії вчиняються в органі кримінального переслідування або суді, а не в будь-якому іншому органі; встановлення фіксованого покарання суперечить принципу індивідуалізації покарання і перешкоджає реалізації норм, які стосуються пом'якшуючих та обтяжуючих обставин.

Конституційний Суд Румунії у рішенні щодо конституційності норм Закону «Про люстрацію»¹ від 7 червня 2010 року вказав на неточне, заплутане і неадекватне формулювання преамбули до закону, яка підштовхує до висновку, що обмеження і заборони в цьому законі спрямовані на «здійснення права бути призначеними чи обраними на державні посади і органи влади в репресивних органах комуністичного режиму в період з 6 березня 1945 року до 22 грудня 1989 року».

Конституційний Суд Румунії також зазначає, що положення закону про люстрацію, не будучи достатньо точними, не мають нормативної суворості. Він зазначає, що відповідно до оспорюваного закону відповідальність і санкції засновані на тому, що людина обіймала посаду в структурах і репресивному апараті колишнього комуністичного тоталітарного режиму. Відповідальність, незалежно від її природи, є, в першу чергу, особистою відповідальністю, яка виникає тільки на підставі актів і дій, вчинених особою, а не на припущеннях.

Закон «Про люстрацію» є надмірним по відношенню до переслідуваної законної мети, оскільки він не передбачає індивідуалізації його заходів. Закон встановлює презумпцію винуватості і колективні покарання, ґрунтуючись на формі колективної відповідальності та загальної, всеосяжної провини, встановленої за політичними критеріями. Це суперечить принципам верховенства права, правопорядку та презумпції невинуватості, передбаченим статтею 23.11 Конституції Румунії. Навіть якщо закон, що оскаржується, дозволяє звернутися до правосуддя для обґрунтування заборони на право брати участь у виборах і бути обраним на деякі посади, це не забезпечує адекватного механізму для виявлення фактичної діяльності, здійснюваної проти основних прав і свобод.

Ніхто не повинен зазнавати люстрації за особисті думки і власні переконання або лише за входження до будь-якої організації, яка на момент входження або діяльності була законною і не здійснювала жодних серйозних порушень прав людини. Люстрація дозволяється тільки щодо тих осіб, які спільно з державними органами насправді брали участь у серйозних порушеннях прав і свобод людини.

Конституційний Суд Румунії визнав Закон «Про люстрацію» неконституційним в цілому.

(Далі буде)

*Матеріал підготовлено
Науково-аналітичним відділом Управління правової експертизи
Секретаріату Конституційного Суду України*

¹ Monitorul Oficial al României (Official Gazette), 420/23.06.2010.

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ЛЮТИЙ

3 лютого зустріч Голови Конституційного Суду України Ю. Бауліна з Головою Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія) Дж. Букіккіо (Офіс Ради Європи). У зустрічі також взяли участь член Комісії Г. Сухоцька, секретар Комісії Т. Маркерт, Голова Офісу Ради Європи в Україні Посол В. Рістовські

13 лютого Голова Конституційного Суду України Ю. Баулін та суддя Конституційного Суду України С. Шевчук взяли участь у Консультативному форумі «15 років Координатора проектів ОБСЄ в Україні: погляд в минуле для визначення подальшої стратегії допомоги країні».

Голова Конституційного Суду України Ю. Баулін взяв участь в урочистій церемонії відкриття Форуму і звернувся до учасників з вітальним словом. У заході взяв участь Генеральний секретар ОБСЄ Л. Заньєр

БЕРЕЗЕНЬ

12 березня суддя Конституційного Суду України С. Шевчук взяв участь у презентації спільного трирічного Проекту Координатора проектів ОБСЄ в Україні, Адміністрації Президента України, Конституційного Суду України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Сприяння національному діалогу заради реформ, справедливості і розвитку». Проект розроблено на запит Адміністрації Президента України та за підсумками консультацій з Конституційним Судом України і Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини і спрямовано на підтримку процесу реформ в Україні за напрямками, визначеними Президентом України в Стратегії сталого розвитку «Україна-2020». Завдання проекту, що фінансуватиметься за рахунок позабюджетних коштів ОБСЄ, — сприяння ефективному діалогу між урядом та різними частинами українського суспільства щодо порядку денного реформ; сприяння соціальному діалогу, засобам раннього реагування на порушення прав людини та системі попередження конфліктів в Україні; підвищення доступності та транспарентності конституційної юстиції в Україні

18–19 березня

Голова Конституційного Суду України Ю. Баулін та суддя Конституційного Суду України П. Стецюк взяли участь у III Міжнародному судово-правовому форумі «Судова реформа в Україні: європейський вектор», організованому Верховним Судом України, Проектом ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні», всеукраїнським періодичним виданням «Юридична практика». У заході взяли участь керівники вищих судових інстанцій України, Ради суддів України, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, судді, представники Верховної Ради України, Адміністрації Президента України, урядовці, вчені, адвокати та юристи провідних юридичних компаній України, міжнародні експерти з питань імплементації європейських стандартів у судових системах з Литви, Польщі, Фінляндії. Голова Конституційного Суду України Ю. Баулін виступив із доповіддю, присвяченою проблемним питанням розмежування компетенції Конституційного та Верховного судів України. Суддя Конституційного Суду України П. Стецюк представив доповідь «Конституційний Суд України: між пострадянським минулим і європейським майбутнім»

20 березня

зустріч Голови Конституційного Суду України Ю. Бауліна з суддею Верховного Суду Литовської Республіки, суддею Конституційного Суду Литовської Республіки в 2002–2011 роках А. Абрамавічусом і керівником Проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» В. Валанчусом

23–25 березня

суддя Конституційного Суду України С. Шевчук взяв участь в інформативно-консультаційних заходах у рамках виконання проекту «Сприяння національному діалогу заради реформ, справедливості і розвитку» на запрошення Координатора проектів ОБСЄ в Україні. Під час заходу відбулися двосторонні наради з Генеральним секретарем ОБСЄ, делегаціями ключових країн — учасниць ОБСЄ (м. Відень, Республіка Австрія)

26–28 березня

суддя Конституційного Суду України П. Стецюк взяв участь в офіційних заходах з нагоди 20-річчя Вищої школи права та адміністрації Жешув — Перемишль (м. Жешув, Республіка Польща)

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРІВ

У квітні 50-річний ювілей відсвяткував суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук **Олександр Миколайович ЛИТВИНОВ**.

Велику частину свого життя ювіляр присвятив роботі в системі правосуддя. Самовіддана праця Олександра Миколайовича та ґрунтовні знання в галузі юриспруденції — це вагомий внесок в утвердження принципу верховенства права, збереження у суспільстві політичної стабільності, дотримання конституційних прав і свобод громадян.

Неупередженість і чесність, гідне виконання професійних обов'язків, вірність складеній присязі — незмінні принципи перебування ювіляра на посаді судді Конституційного Суду України.

Шановний Олександр Миколайовичу, судді Конституційного Суду України та працівники Секретаріату Суду, редакційна рада «Вісника Конституційного Суду України» щиро вітають Вас зі знаменною датою, бажають добробуту і родинного тепла, наснаги й оптимізму, професійних успіхів на ниві служіння закону. Хай Ваші знання і досвід сприяють утвердженню справедливості та демократії, а людська повага й довіра будуть орієнтирами у щоденній роботі.

У квітні 55-річний ювілей відзначив суддя Конституційного Суду України, заслужений юрист України **Сергій Леонідович ВДОВІЧЕНКО**.

Трудовий шлях цієї доброї, мудрої та багатой душою людини пов'язаний із захистом прав і свобод громадян, відстоюванням загальнолюдських ідеалів добра і справедливості.

Обіймання високої державної посади судді Конституційного Суду України є свідченням багатого життєвого досвіду і високого професіоналізму Сергія Леонідовича, набутих під час багаторічної роботи в органах внутрішніх справ та судах загальної юрисдикції.

Ювіляр є автором і співавтором низки статей з питань конституційного права, зокрема щодо конституційного контролю конституційних змін, а також співавтором колективної монографії «Права і свободи людини і громадянина в Україні (доктрина Європейського суду з прав людини і Конституційного Суду України)».

Шановний Сергію Леонідовичу, судді Конституційного Суду України та працівники Секретаріату Суду, редакційна рада «Вісника Конституційного Суду України» щиро вітають Вас із нагоди 55-річчя та бажають міцного здоров'я, бадьорого настрою, невичерпних сил та енергії на довгі роки! Хай Ваш глибокий професійний досвід і надалі слугує розвитку конституційної юстиції.

Відомості про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру суддів Конституційного Суду України за 2014 рік

**БАУЛІН Юрій Васильович –
Голова Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 607 564 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 398 794 грн
 - дохід від викладацької діяльності 101 825 грн
 - проценти 616 грн
 - інші види доходів (пенсія) 106 329 грн
- земельна ділянка 279 м² (1/2 від загальної площі)
- квартира 52,5 м² (1/2 від загальної площі)
- квартира 54,85 м² (1/2 від загальної площі)
- дачний будинок 5 м² (1/2 від загальної площі)
- гараж 18 м²
- будинок відпочинку 31,5 м² (за договором тимчасового користування)
- сума коштів на рахунках у банках 59 575 грн
- утримання зазначеного майна 43 406 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 12 733 грн, в т. ч.:
 - пенсійне забезпечення 12 588 грн
 - проценти 145 грн
- земельна ділянка 279 м² (1/2 від загальної площі)
- квартира 52,5 м² (1/2 від загальної площі)
- квартира 54,85 м² (1/2 від загальної площі)
- дачний будинок 5 м² (1/2 від загальної площі)
- сума коштів на рахунках у банках 8 805 грн.

**БРИНЦЕВ Василь Дмитрович –
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 515 469 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 369 113 грн
 - авторська винагорода 3 100 грн
 - дивіденди, проценти 42 256 грн
 - дохід від передачі в оренду 11 400 грн
 - інші види доходів (пенсія) 87 600 грн
- квартира 88,75 м² (1/2 від загальної площі)

- земельний пай загальною площею 15,6 га (спадщина)
- земельна присадибна ділянка загальною площею 1 500 м²
- житловий будинок 111,5 м² (1/2 від загальної площі)
- садовий будинок загальною площею 125,5 м²
- гараж загальною площею 18 м²
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 492 000 грн
- утримання майна 14 405 грн

Відомості про доходи, нерухоме майно, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 648 715 грн, в т. ч.:
 - дивіденди, проценти 230 000 грн
 - дохід від провадження підприємницької та незалежної професійної діяльності 403 185 грн
 - пенсія за віком 15 530 грн
- земельна ділянка загальною площею 20 000 м²
- квартира житловою площею 48,5 м²
- квартира 88,75 м² (1/2 від загальної площі)
- житловий будинок 111,5 м² (1/2 від загальної площі)
- паркомісце загальною площею 19,2 м²
- гараж загальною площею 14,7 м²
- інше нерухоме майно 70,1 м²
- легковий автомобіль Hyundai Santa Fe 2008 року випуску
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 1 400 000 грн
- номінальна вартість цінних паперів 2 383 грн
- утримання майна 70 160 грн.

**ВДОВІЧЕНКО Сергій Леонідович –
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 376 830 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 375 678 грн
 - дивіденди, проценти 1 152 грн
- квартира загальною площею 95 м²
- земельна ділянка загальною площею 620 м² (інше користування без правовстановлюючих документів)
- житловий будинок загальною площею 251,5 м² (інше користування без правовстановлюючих документів)
- легковий автомобіль Hyundai Santa Fe 2007 року випуску
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 7 076 грн, в т. ч. вкладених у звітному році 10 000 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу складає 230 008 грн, в т. ч.:

- заробітна плата 154 973 грн
- інші види доходів 75 035 грн
- земельна ділянка загальною площею 2 178 м²
- житловий будинок 69,6 м²
- квартира загальною площею 48,4 м²
- легковий автомобіль Lexus RX-350 2007 року випуску.

**ГУЛЬТАЙ Михайло Мирославович –
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

загальна сума сукупного доходу становить 430 503 грн, в т. ч.:

- заробітна плата 420 776 грн
- дохід від викладацької діяльності 9 727 грн
- земельна ділянка загальною площею 1 200 м²
- квартира загальною площею 175,4 м² (1/3 від загальної площі)
- легковий автомобіль Skoda Octavia 1999 року випуску.

Відомості про доходи, нерухоме майно, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 40 948 грн, в т. ч.:
- заробітна плата 10 948 грн
- дарунки 30 000 грн
- земельна ділянка загальною площею 3 274 м²
- квартира загальною площею 175,4 м² (1/3 від загальної площі).

**ЗАПОРОЖЕЦЬ Михайло Петрович –
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 421 884 грн, в т. ч.:
- заробітна плата 421 884 грн
- земельна ділянка загальною площею 0,9712 га
- земельна ділянка загальною площею 0,9711 га
- квартира загальною площею 105 м²
- легковий автомобіль ЗАЗ 110218 2007 року випуску
- номінальна вартість цінних паперів — 175 008 грн
- погашення основної суми позики (кредиту) 73 223 грн
- погашення суми процентів за позикою (кредитом) 5 050 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 31 000 грн, в т. ч.:
- інші види доходів 31 000 грн
- земельна ділянка загальною площею 0,25 га.

**КАСМІНІН Олександр Володимирович –
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 289 362 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 288 280 грн
 - дохід від викладацької діяльності 1 082 грн
- земельна ділянка загальною площею 27 м²
- квартира загальною площею 95,5 м²
- квартира 37,6 м² (1/4 від загальної площі)
- гараж загальною площею 22,6 м²
- добровільне страхування 31 900 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 1 637 457 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 76 025 грн
 - дивіденди, проценти 320 000 грн
 - дарунки, призи, виграші 232 грн
 - спадщина 1 241 200 грн
- земельна ділянка загальною площею 34 м²
- земельна ділянка загальною площею 1 000 м²
- квартира 112,9 м² (3/4 від загальної площі)
- гараж загальною площею 22,1 м²
- легковий автомобіль Toyota Land Cruiser 2012 року випуску
- розмір внесків до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації 35 000 грн.

**ЛИТВИНОВ Олександр Миколайович –
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 442 207 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 292 307 грн
 - дохід від відчуження рухомого та нерухомого майна 149 900 грн
- легковий автомобіль Mini Cooper 2010 року випуску, сума витрат на придбання у власність 370 000 грн.
- кімната у будинку відпочинку загальною площею 47 м² (за договором тимчасового користування)
- утримання майна 25 004 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- земельна ділянка загальною площею 600 м²

**МЕЛЬНИК Микола Іванович –
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 308 928 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 210 799 грн
 - дохід від викладацької діяльності 300 грн
 - авторська винагорода, інші доходи від реалізації майнових прав інтелектуальної власності 450 грн
 - дивіденди, проценти 20 281 грн
 - інші види доходів (пенсія) 77 098 грн
- земельна ділянка загальною площею 2 500 м²
- земельна ділянка загальною площею 2 932 м²
- житловий будинок загальною площею 63 м²
- кімната у будинку відпочинку загальною площею 45,2 м² (за договором тимчасового користування)
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 122 000 грн
- утримання зазначеного майна 34 252 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 3 243 280 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 18 964 грн
 - інші види доходів 3 224 316 грн, у т. ч.: отримання фінансової позички 1 072 000 грн, відчуження (передання) прав та обов'язків на об'єкт інвестування 2 152 316 грн
- земельна ділянка загальною площею 1 200 м²
- квартира загальною площею 159,1 м²
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 78 936 грн
- погашення основної суми позики (кредиту) 1 072 000 грн
- утримання зазначеного майна 11 277 грн
- інші витрати (внесення коштів у фонд фінансування будівництва) 1 388 686 грн.

**ПАСЕНЮК Олександр Михайлович –
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 305 371 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 198 360 грн
 - дохід від викладацької діяльності 18 593 грн
 - дивіденди, проценти 22 255 грн
 - інші види доходів (пенсія) 66 163 грн
- земельна ділянка 600 м²
- державна квартира загальною площею 193,16 м²
- садовий (дачний) будинок загальною площею 78,8 м²

- кімната у будинку відпочинку загальною площею 60,1 м² (за договором тимчасового користування)

- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 197 300 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 63 000 грн, в т. ч.:
 - дивіденди, проценти 45 000 грн
 - інші види доходів (пенсія) 18 000 грн
- земельна ділянка загальною площею 3 321 м²
- паркомісце 12 м²
- легковий автомобіль Toyota 2007 року випуску
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 250 000 грн.

**САС Сергій Володимирович –
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 282 300 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 241 762 грн
 - спадщина 40 538 грн
- квартира загальною площею 104 м²
- квартира загальною площею 17,75 м²
- земельна ділянка загальною площею 36 200 м²
- земельна ділянка загальною площею 18 250 м²
- земельна ділянка загальною площею 1 200 м²
- житловий будинок загальною площею 100 м²
- гараж загальною площею 18 м²
- інше нерухоме майно загальною площею 18 м²
- автомобіль Volkswagen 2007 року випуску
- автомобіль Opel 2002 року випуску
- автомобіль ВАЗ 2121 Нива 1991 року випуску.

Відомості про доходи, нерухоме майно, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 18 918 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 18 918 грн
- земельна ділянка загальною площею 36 200 м²
- квартира загальною площею 17,75 м²
- інше нерухоме майно 20,8 м²

**СЕРГЕЙЧУК Олег Анатолійович –
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 363 751 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 363 751 грн
- квартира загальною площею 104,5 м²
- автомобіль Volkswagen Amarok 2012 року випуску, сума витрат на придбання у власність згідно з договором кредиту 100 635 грн
- погашення основної суми позики (кредиту) 79 039 грн
- погашення суми процентів за позикою (кредитом) 21 596 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 70 638 грн, в т. ч.:
 - дохід від провадження підприємницької та незалежної професійної діяльності 10 638 грн
 - дохід від передачі в оренду майна 60 000 грн
- квартира загальною площею 60,0 м²
- квартира загальною площею 59,1 м²
- квартира загальною площею 68,8 м²
- інше нерухоме майно загальною площею 58,9 м².

**СЛІДЕНКО Ігор Дмитрович –
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 353 220 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 196 873 грн
 - дохід від викладацької діяльності 4 524 грн
 - спадщина 151 823 грн
- кімната у будинку відпочинку загальною площею 47,0 м² (за договором тимчасового користування)
 - утримання зазначеного майна 23 719 грн
- автомобіль Peugeot RCZ 2011 року випуску, сума витрат на придбання у власність 147 000 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 37 982 грн, в т. ч.:
 - матеріальна допомога 37 982 грн.

**СТЕЦЬЮК Петро Богданович –
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 466 274 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 430 401 грн
 - дохід від викладацької діяльності 21 633 грн
 - дивіденди, проценти 14 240 грн
- одержані з джерел за межами України (дохід від наукової діяльності) 90 000 грн
 - квартира загальною площею 150 м²
 - 1/3 квартири загальною площею 104 м²
 - кімната у будинку відпочинку загальною площею 46,5 м² (за договором тимчасового користування)
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 208 000 грн
- утримання зазначеного майна 17 600 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 81 874 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 81 874 грн
 - 2/3 квартири загальною площею 104 м²
 - квартира загальною площею 127 м²
 - легковий автомобіль Hyundai IX-35 2010 року випуску
 - легковий автомобіль Hyundai Accent 2009 року випуску
 - паркомісце загальною площею 15 м²
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 145 534 грн
- добровільне страхування 17 836 грн
- утримання зазначеного майна 23 500 грн.

**ТУПИЦЬКИЙ Олександр Миколайович –
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 1 277 071 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 301 935 грн
 - дивіденди, проценти 136 грн
 - дохід від відчуження рухомого та нерухомого майна 975 000 грн
- земельна ділянка 690 м²
- земельна ділянка 1 000 м², сума витрат на придбання у власність 101 040 грн
- житловий будинок загальною площею 221,5 м²
- кімната у будинку відпочинку загальною площею 60,1 м² (за договором тимчасового користування)
- гараж 27 м²

• сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 7 621 грн, в т. ч. вкладених у звітному році 5 898 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

• загальна сума сукупного доходу становить 10 935 грн, в т. ч.:

— заробітна плата 10 825 грн

— дивіденди, проценти 110 грн

• квартира 33,65 м² (1/2 від загальної площі)

• земельна ділянка загальною площею 1 000 м²

• легковий автомобіль Infiniti GX 35 2008 року випуску

• легковий автомобіль BMW 2012 року випуску

• сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 2 160 грн.

**ШАПТАЛА Наталя Костянтинівна –
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

• загальна сума сукупного доходу становить 388 207 грн, в т. ч.:

— заробітна плата 337 539 грн

— дохід від викладацької діяльності 20 339 грн

— дивіденди, проценти 30 329 грн

• квартира 49 м² (1/2 від загальної площі)

• сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 473 013 грн, в т. ч. вкладених у звітному році 463 098 грн

• утримання зазначеного майна 6 809 грн.

**ШЕВЧУК Станіслав Володимирович –
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

• загальна сума сукупного доходу становить 406 595 грн, в т. ч.:

— заробітна плата 252 764 грн

— дохід від викладацької діяльності 37 109 грн

— одержані з джерел за межами України 116 722 грн

• квартира загальною площею 70,80 м² (1/2 від загальної площі)

• будинок загальною площею 557,2 м² (оренда, за договором тимчасового користування)

• легковий автомобіль Toyota Corolla 2013 року випуску (1/2 частина) сума витрат на придбання у власність 221 528 грн

• утримання зазначеного майна 280 896 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 139 303 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 106 195 грн
 - дивіденди, проценти 33 108 грн
- земельна ділянка загальною площею 700 м²
- житловий будинок загальною площею 128,9 м²
- квартира загальною площею 70,80 м² (1/2 від загальної площі)
- легковий автомобіль Toyota Corolla 2013 року випуску (1/2 частина)
- сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах 300 000 грн
- утримання зазначеного майна 41 200 грн.

**ШИШКІН Віктор Іванович –
суддя Конституційного Суду України**

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 479 346 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 444 779 грн
 - дохід від викладацької діяльності 34 568 грн
 - інші види доходів (пенсія) 82 225 грн
- 1/4 частина — 32,025 м² від загальної площі квартири
- будинок відпочинку 46,5 м² (за договором тимчасового користування)
- гараж загальною площею 20 м²
- легковий автомобіль ВАЗ 21061 1991 року випуску
- добровільне страхування 7 000 грн.

Відомості про доходи, нерухоме майно, транспортні засоби, вклади у банках, цінні папери, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування членів сім'ї декларанта:

- загальна сума сукупного доходу становить 147 783 грн, в т. ч.:
 - заробітна плата 147 783 грн
- земельна ділянка загальною площею 999 м²
- 1/2 частина — 64,050 м² від загальної площі квартири
- добровільне страхування 13 700 грн.

Завідувач
редакційно-видавничого відділу
Секретаріату
Конституційного Суду України
С. Сидоренко
тел.: 0 (44) 238-10-32

Відповідальний
секретар
К. Мольченко
тел.: 0 (44) 238-11-54
e-mail: court@ccu.gov.ua

Видавець

Видавничий Дім «Ін Юре»
Україна, 04107, Київ-107, вул. Багговутівська, 17–21
Тел./факс: 0 (44) 537-51-07
E-mail: sales@inyure.ua
www.inyure.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 2191 від 20.05.2005 р.

Над випуском працювали:
Пазенко О. С.,
Печенюк Ю. О.,
Карташова О. Р.

Підписано до друку 15.04.2015.
Формат 70 x 100 ¹/₁₆. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 7,8. Обл.-вид. арк. 6,32.
Зам. № 57.
Наклад 380.
Ціна договірна.

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
ТОВ «Наш Формат»
Україна, 04080, м. Київ, вул. Фрунзе, 86.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 4540 від 07.05.2013 р.